

Nobel Museum Occasional Papers nr 7
Stockholm 2009

Rektor Lennmalms förslag

Om 1918–1921 års diskussioner
kring ett Nobelinstitut i rasbiologi
vid Karolinska institutet.

Aron Ambrosiani

NOBEL MUSEUM OCCASIONAL PAPERS

ISSN 1652-9855

Redaktör: Paul Sjöblom

Nobel Museum

Box 2245

SE-103 16 Stockholm

Sweden

paul.sjoblom@nobel.se

+46 (0)8 53 48 18 00

Ambrosiani, Aron: *Rektor Lennmalms förslag. Om 1918–1921 års diskussioner kring ett Nobelinstitut i rasbiologi vid Karolinska institutet* (Stockholm 2009)

ISBN: 978-91-978420-1-3

Innehållsförteckning

Inledning	4
<i>Rasbiologin i Sverige: bakgrund</i>	5
<i>Rasbiologin i Sverige: tidigare forskning</i>	5
<i>Ett rasbiologiskt institut: tidigare forskning</i>	7
<i>Syfte och frågeställningar</i>	9
<i>Disposition</i>	10
<i>Källmaterial: metod, källkritik och avgränsningar</i>	11
Undersökning	15
1. <i>Rasbiologins vetenskapliga status och praktiska möjligheter</i>	17
1.1 <i>Rasbiologi – medicin eller tvärvetenskap?</i>	17
1.2 <i>Rasbiologins möjliga praktiska tillämpningar</i>	19
2. <i>Rasbiologins ställning i Sverige och internationellt</i>	23
3. <i>Alternativa förklaringar av lärarkollegiets röstetal</i>	26
3.1 <i>Prioritering av ämnen: rasbiologi eller experimentell fysiologi?</i>	26
3.2 <i>Institutets finansiering: Nobels pengar eller statens?</i>	27
3.3 <i>Organisationsform: institut eller personlig professur?</i>	29
3.4 <i>Personliga motsättningar? Israel Holmgrens personliga nätverk</i>	30
3.5 <i>Lärarkollegiets röstsiffror: några kvantitativa analyser</i>	35
Sammanfattning och analys	38
Referenser	42
<i>Källor (otryckta källor)</i>	42
<i>Källor (tryckta källor)</i>	42
<i>Litteratur</i>	43
Bilagor.	44
<i>Bilaga A. Personregister</i>	44
<i>Bilaga B: Översiktlig kronologi</i>	48

Inledning

I december 1918 föreslog rektorn för Karolinska institutet (KI) Frithiof Lennmalm, i en skrivelse till Nobelkommittén i fysiologi eller medicin, att ett Nobelinstitut i rasbiologi och ärftlighetsforskning skulle inrättas vid KI. Lennmalm, själv professor i neurologi, framhöll ”betydelsen av forskningsområdet” och förhoppningarna om att med rasbiologins hjälp ”skapa ett friskare människosläkte”.¹ Den tilltänkte föreståndaren för institutet, Herman Lundborg, var docent i rasbiologi vid Uppsala universitet och ansågs vara landets främste forskare inom ämnet.

Lennmalms förslag diskuterades i Karolinska institutets lärarkollegium, i Nobelkommittén, i dagstidningar, fackpress och i riksdagen. Frågan var mångfacetterad: skulle det bli ett institut, vem skulle isåfall finansiera det och vad skulle egentligen vara dess uppgift?

Två gånger hamnade Lennmalms förslag i lärarkollegiet för omröstning. Den första gången, i oktober 1919, beslutade kollegiet med röstsiffrorna 9–8 att ett eventuellt Nobelinstitut (i väntan på statsunderstöd) skulle inriktas på experimentell fysiologi, inte rasbiologi.² Den proposition kollegiet hoppats på kom dock aldrig, och planerna på ett Nobelinstitut fick avbrytas i brist på finansiering.

Frågan väcktes igen när två riksdagsmotioner om inrättandet av ett rasbiologiskt institut lämnades in i januari 1920. Dessa vann riksdagens stöd i juni 1920 och skickades till Karolinska institutet på remiss. Då beslöt kollegiet med röstsiffrorna 13–10 att *inte* använda Nobelstiftelsens pengar till ett rasbiologiskt institut. Kollegiet förklarade sig dock (med röstsiffrorna 12–11) villiga att inrätta ett rasbiologiskt institut vid Karolinska institutet utan att använda Nobelmedlen.³

Detta halvhjärtade stöd var inte tillräckligt för Herman Lundborg, och istället beslutade riksdagen i maj 1921 om statligt stöd till ett rasbiologiskt institut vid Uppsala universitet. Med Lundborg som föreståndare kunde världens första rasbiologiska institut med stöd av allmänna medel slå upp sina portar i januari 1922.⁴

1 Liljestrand, Göran, *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia 1910–1960. Del I. Allmän översikt av institutets utveckling och verksamhet* (Stockholm 1960), s. 50.

2 Lärarkollegiets protokoll 1919-10-27 (citerat ur motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44).

3 Motion 7 i första kammaren, Riksdagens handlingar 1920:44; Lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, A I vol. 23 (1920), Karolinska institutets arkiv, Riksarkivet i Arninge.

4 Första kammarens förhandlingar 35, Riksdagens handlingar 1921:4, s. 26; Andra kammarens förhandlingar 42, Riksdagens handlingar 1921:12, s. 48–66; Broberg, Gunnar, *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet* (Lund 1995), s. 11.

Rasbiologin i Sverige: bakgrund

Denna beskrivning av rasbiologins historia är av utrymmesskäl mycket kortfattad. För en mer noggrann beskrivning kan jag rekommendera Lennart Lundmarks *Allt som kan mätas är inte vetenskap* från 2007. Den finns i digital form på Forum för levande historias hemsida.⁵

Idén att mänskliga folkslag tillhörde olika biologiska 'raser' växte fram under 1700- och 1800-talen. Rasbiologin, det vetenskapliga studiet av dessa mänskliga raser, uppstod som vetenskapsområde under sent 1800-tal och slog igenom på bred front under 1900-talets första årtionde, efter att Mendels lagar om ärftlighet återupptäckts år 1900. Rasbiologin handlade dels om att klassificera de mänskliga raserna, dels om hur olika (i första hand negativa) egenskaper spreds *inom* raserna. Studier av ärftliga sjukdomar var en viktig beståndsdel i det som kom att kallas rasbiologisk forskning.

Rasbiologin tog sig flera former i Sverige. *Svenska sällskapet för rashygien* grundades 1909 och bestod av bland andra zoologen Vilhelm Leche, Nobelpristagaren i kemi Svante Arrhenius och Vilhelm Hultkrantz, professor i anatomi vid Uppsala universitet. Rasbiologen Herman Lundborg, som studerat hur en viss typ av epilepsi förekommit i en bondesläkt i Blekinge, fick under 1910-talet statsanslag för sina rasbiologiska studier av samer.⁶ Även växtförädlingsforskningen var viktig för rasbiologins etablering i Sverige – rasbiologin beskrevs ofta som växtförädling, fast på människor istället för växter.⁷

Rasbiologin i Sverige: tidigare forskning

Den svenska rasbiologin har undersökts i en rad sammanhang. Främst har forskare intresserat sig för rasbiologins och rasbiologernas roll i de svenska steriliseringsprogrammen – rasbiologins praktiska tillämpning i form av politik och lagstiftning.

På uppdrag av regeringen genomförde Forum för levande historia under 2006 en inventering av den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter. Slutrapporten *Den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter, en inventering av forskningen* är författad av historikern Björn Furuhausen.⁸

⁵ Lundmark, Lennart, *Allt som kan mätas är inte vetenskap* (Stockholm 2007). <http://www.levandehistoria.se/node/135>, hämtad 2008-08-27.

⁶ Broberg 1988, s. 179, 185.

⁷ Se till exempel *Nya Dagligt Allehanda* 1918-12-24.

⁸ Furuhausen, Björn, *Den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter, en inventering av forskningen* (Stockholm 2007). http://www.levandehistoria.se/files/rasbiologi_inventering.pdf, hämtad 2008-08-27.

Furuhagens skrift är en inventering. Han skriver själv att syftet är ”att teckna de övergripande linjerna i forskningsläget för att visa på vilka olika områden eller teman inom forskningen där det finns respektive inte finns forskning”. Furuhagen har inte värderat eller bedömt den forskning som gjorts.⁹

På det stora hela är den svenska rasbiologin (enligt Furuhagen) väl utforskad. Problem kvarstår dock: till exempel behövs fler jämförelser av svensk rasbiologi i internationell jämförelse, med fokus på eventuella samband mellan svensk och tysk rasbiologi.¹⁰

Dagspressens roll tål också ytterligare undersökningar – vad skrevs om rasbiologin? Broberg lyfter fram några exempel, men dessa är från 1922 och framåt.¹¹

Dessutom konstaterar Furuhagen att begreppsparet rasbiologi–rashygien kräver fortsatt analys. I sin översikt identifierar han några olika sätt på vilka forskare använt begreppen rasbiologi och rashygien:

1. Historikern Mattias Tydén och idéhistorikern Gunnar Broberg definierar rasbiologi som ”ett vetenskapligt studium av den mänskliga rasens variation”. Rashygien är rasbiologins tillämpning. Lennart Lundmark vidareutvecklar denna definition: ”Rasbiologin ansåg att det fanns, eller åtminstone funnits, ett antal ’rena’ människoraser. Målet var att mäta, klassificera och sortera dessa raser. Rashygien hade ett annat syfte, nämligen att förhindra att påstått skadliga arvsanlag spreds inom det egna folket.”¹²
2. Rashygien växte fram ur rasbiologin. Denna förändring skedde under tidigt 1930-tal. Furuhagen pekar inte ut någon särskild forskare, utan skriver att ”rashygien ofta används i litteraturen för att beteckna en period efter rasbiologin”. Broberg identifierar samma skiftning, fast *inom* rasbiologin: ”Forskningsmässigt går man under Dahlberg från den mer antropologiskt inriktade forskning som Lundborg ledde till medicinsk genetik”.¹³
3. Idéhistorikern Hertha Hansson lyfter fram att rasbiologi och rashygien användes som synonymer, till exempel i uppslagsböcker från 1920-talet.¹⁴

⁹ Furuhagen 2007, s. 7.

¹⁰ Furuhagen 2007, s. 43.

¹¹ Furuhagen 2007, s. 41; Broberg 1995, s. 50–52.

¹² Broberg, Gunnar & Tydén, Mattias, *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige* (Stockholm 2005), s. 9; Furuhagen 2007, s. 10; Lundmark 2007, s. 36.

¹³ Furuhagen 2007, s. 11; Broberg 1995, s. 83. Gunnar Dahlberg tog över som föreståndare för Statens rasbiologiska institut när Lundborg gick i pension 1936. Om chefsbytet, se Broberg 1995, s. 60–72.

¹⁴ Furuhagen, s. 10.

Furuhagen efterlyser ”klarare begrepp, definitioner och teorier”.¹⁵ Förhoppningsvis kan denna uppsats bidra till att reda ut hur begreppen användes i debatten 1918–1921.

Ett rasbiologiskt institut: tidigare forskning

Göran Liljestrand, professor i farmakodynamik och farmakognosi vid Karolinska institutet, var redaktör för Karolinska institutets jubileumsskrift i samband med 150-årsjubileet 1960. Den innehåller en kronologisk översikt över lärarkollegiets diskussion 1918–1921. Liljestrands presentation bygger i huvudsak på lärarkollegiets och dess nämnders protokoll. Han ger en kortfattad kronologisk genomgång av turerna kring Lennmalms förslag innan det slutligen röstades ner i lärarkollegiet. Liljestrand konstaterar att kollegiet var oenigt när det gällde ett Nobelinstituts uppgifter, men att hela kollegiet ville stödja rasbiologin som vetenskapsområde. Samtidigt lyfter Liljestrand fram att Gösta Forssell (professor i medicinsk radiologi) framhöll att rasbiologin ”icke inom en överskådlig framtid kunde förutsättas giva någon ledning för socialt reformarbete”.¹⁶ Trots att Liljestrand betonar enigheten i kollegiet verkar det alltså förekomma olika åsikter om rasbiologins möjligheter.

Turerna kring Nobelinstitutet i rasbiologi har belysts från ett annat perspektiv av idéhistorikern Franz Luttenberger. Han har undersökt hur Jöns Johansson, professor i fysiologi vid KI och ordförande i Nobelkommittén i fysiologi eller medicin 1918–1926, försökte inrätta ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi. Ett stort hinder mot ett Nobelinstitut var Nobelstiftelsens finanser, vilka sedan starten 1900 blivit stadigt sämre. Johanssons egen strategi var att stärka stiftelsens ekonomi (och i förlängningen använda pengarna till Nobelinstitut) genom att dela ut färre Nobelpris. Under hans år som ordförande i kommittén delades Nobelpriset i fysiologi eller medicin följaktligen ut vid endast fem av åtta tillfällen, det vill säga drygt hälften av gångerna.¹⁷

Luttenberger förklarar nederlaget för Lennmalms förslag om ett Nobelinstitut i rasbiologi på följande sätt: ”rasbiologin var förvisso en angelägen fråga av nationell räckvidd, menade man, men därmed föll den också utanför ramarna för ett Nobelinstitut

¹⁵ Furuhagen 2007, s. 43.

¹⁶ Liljestrand 1960, s. v, 50–54. Citat på s. 53.

¹⁷ Luttenberger, Franz, *Nobelpriset som vetenskaplig resurs. Diskussionen om ett medicinskt Nobelinstitut 1917–1922* (Uppsala 1997). Om Johanssons strategi, se s. 11. För Nobelstiftelsens ränteinkomster 1900–1924, se Johansson, Johan Erik [Jöns], *Minneslista för Nobelprisgruppen fysiologi och medicin* (Stockholm 1926), s. 42. Johansson hoppades att fler Nobelinstitut skulle kunna inrättas framöver, i genomsnitt ett ”per professorsgeneration”. Se Johansson 1926, s. 82.

och borde i stället bli en statlig angelägenhet”. Förslaget om ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi gick segrande ur omröstningen i oktober 1919 (se nedan, s. 15). Luttenberger lyfter fram att Israel Holmgren, professor i medicin, var lärarkollegiets hårdaste kritiker av det föreslagna institutets experimentella inriktning, och ser detta som ett exempel på stridigheter mellan teoretiska (experimentella) och praktiska (kliniska) ämnen vid KI. Dessa ”accentuerades under 1920-talet”, med Jöns Johansson som främsta företrädare för teoretikerna och Holmgren för praktikerna.¹⁸

Idéhistorikern Gunnar Broberg presenterade Statens institut för rasbiologi och dess tillkomsthistoria i antologin *Kunskapens trädgårdar*, utgiven 1988. Brobergs artikel baseras i huvudsak på Herman Lundborgs brev, det rasbiologiska institutets arkiv samt riksdagens handlingar i samband med 1920 års motioner om inrättandet av ett statligt rasbiologiskt institut. Broberg delar in lärarkollegiet i två läger: på den ena sidan Erik Müller, Jöns Johansson och C. G. Santesson, på den andra Lennmalm och Bror Gadelius.¹⁹ Broberg skriver kort om Lundborgs reaktion på KI:s förslag (se nedan, s. 17):

Givetvis kan man också tänka sig en personlig animositet bakom utbrottet men viktigare är att verkligen två läger stod mot varandra: Lundborgs vision om rasbiologin i centrum för vetenskap och social reform, Müller och Johansson som förespråkare för en rasbiologi begränsad till traditionell experimentell metod och akademisk undervisning.²⁰

Fokus i Brobergs artikel är dock inte diskussionerna vid Karolinska institutet. Istället koncentrerar han sig på de båda riksdagsmotioner som ledde till inrättandet av Statens rasbiologiska institut i Uppsala.

Broberg fortsatte att gräva i det rasbiologiska institutets historia och kom 1995 med en utökad rapport som följde institutet fram till chefsbytet 1936. Hans resultat från 1988 är dock inte utvecklade – snarare kompletterar han sin tidigare studie med en undersökning över en längre tidsperiod.²¹

Tillsammans med Mattias Tydén publicerade Broberg 1991 en längre historik där det rasbiologiska institutets tillkomst kopplas samman med de svenska steriliseringslagarna som infördes på 1930-talet. Tillkomstprocessen skildras kortfattat. Förklaringen till

¹⁸ Luttenberger 1997, s. 5, 7.

¹⁹ Broberg, Gunnar, ”Statens institut för rasbiologi – tillkomststären”, i *Kunskapens trädgårdar. Om institutioner och institutionaliseringar i vetenskapen och livet* (Stockholm 1988), s. 202–203, 205, 218–221.

²⁰ Broberg 1988, s. 204. Brobergs kursivering.

²¹ Broberg, Gunnar, *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet* (Lund 1995).

oenigheten är här en annan än i Brobergs artikel från 1988: ”Efter flera turer lät man förslaget falla med knapp majoritet, officiellt av formella skäl; enligt Lundborg berodde bakslaget på personlig animositet från några ledamöter i lärarkollegiet.”²²

Liljestrand, Luttenberger, Broberg och Tydén ger alltså olika förklaringar till oenigheten i lärarkollegiet. Liljestrand ser striden som ett uttryck av olika åsikter om rasbiologins framtida möjligheter och praktiska tillämpningar. Luttenberger menar att kollegiet såg det som statens ansvar att institutionalisera rasbiologin. Broberg lyfter istället fram striden som en fråga om rasbiologins vetenskapliga innehåll – var det en gren av medicinen eller något radikalt annorlunda? Slutligen pekar Broberg och Tydén på att det kan finnas alternativa förklaringar till beslutet, till exempel personliga motsättningar.

Dessa skillnader är värda att undersöka närmare. Hur samspelade de olika faktorerna?

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med denna uppsats är att utröna varför rektor Lennmalms förslag på ett Nobelinstitut i rasbiologi röstades ner. Detta utmynnar i några mer specifika frågeställningar.

Den tidigare forskningen karaktäriserar rasbiologins utveckling från 1) ”en blandning av fysisk antropologi, medicin och dyster kulturbetraktelse” till 2) ”medicinsk genetik”.²³ Detta förtjänar att granskas närmare. Att båda synsätten förekom är tydligt (se till exempel citatet ur Broberg 1988 på föregående sida). Hur såg olika aktörer på rasbiologin under diskussionen 1918–1921? Vilka praktiska tillämpningar hoppades de på?

Furuhagen efterlyser dessutom internationella jämförelser. Att jämföra själva institutionaliseringsprocessen faller utanför denna undersökning – däremot är det möjligt att undersöka hur aktörerna själva positionerade sig gentemot omvärlden, och hur de åberopade internationella förebilder alternativt framhävde Sveriges framträdande roll inom rasbiologin. Hur såg de på svensk rasbiologi i internationell jämförelse?

Slutligen vill jag granska debattens turer för att (om möjligt) reda ut tvetydigheterna i tolkningen av oenigheterna i lärarkollegiet. Rasbiologin befann sig i en kontext och beslutet om ett Nobelinstitut i rasbiologi påverkades av andra faktorer än just rasbiologins ställning. Hur ville de historiska aktörerna prioritera mellan olika

²² Broberg & Tydén 2005, s. 35.

²³ Självklart förekommer olika formuleringar. Denna från Broberg 1995, s. 83.

medicinska ämnen? Vilka kunde tänkas vara intresserade av att finansiera rasbiologisk forskning? Hur kan personliga nätverk och ämnesmotsättningar tänkas ha påverkat besluten om Nobelinstitutet i rasbiologi?

Uppsatsens frågeställningar är alltså:

1. Hur såg debattens aktörer på rasbiologin som vetenskap och på dess möjliga praktiska tillämpningar?
2. Hur såg debattens aktörer på den svenska rasbiologin i internationell jämförelse?
3. Kan resultatet i omröstningarna vid Karolinska institutet förklaras på något av följande sätt: utifrån prioritering mellan medicinska ämnen, utifrån ekonomiska avvägningar, utifrån lärarkollegiets personliga nätverk eller utifrån ledamöternas ämnestillhörighet?

Disposition

Undersökningsdelen är tematiskt upplagd och går igenom en frågeställning i taget.

Den första frågeställningen är uppdelad i två mindre delundersökningar: 1) rasbiologin som tvärvetenskap eller medicin och 2) rasbiologins möjliga praktiska tillämpningar. Därefter följer den andra frågeställningen.

Slutligen delas även den tredje frågeställningen upp i mindre delundersökningar: 1) konkurrensen mellan rasbiologi och experimentell fysiologi, 2) det rasbiologiska institutets potentiella finansärer, 3) dess organisationsform, 4) personliga nätverk i lärarkollegiet och slutligen 5) några statistiska analyser av lärarkollegiets medlemmar och röstsiffror.

Som hjälp för läsaren har jag dessutom sammanställt två bilagor:

1. Bilaga A är ett personregister med uppgifter om de historiska aktörer som förekommer i texten. Förhoppningsvis kan denna lista (likt försättsbladet i en rysk artonhundratalroman) bringa viss ordning i vem som är vem och dessutom hur de olika aktörerna är knutna till varandra.²⁴
2. Bilaga B är en kronologisk översikt uppställd i tabellform. Eftersom debatten om det rasbiologiska institutets vara eller icke vara fördes på ett flertal arenor och över flera års tid är kronologin svår att beskriva i löpande text. Därav denna tabell.

²⁴ Personregistret över lärarkollegiets ledamöter bygger främst på Asklund, Karin, *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia 1910–1960. Del II. Porträtt och biografiska uppgifter* (Stockholm 1960).

Källmaterial: metod, källkritik och avgränsningar

Jag kommer i denna uppsats använda mig av fyra olika sorters källmaterial för att ge en så heltäckande bild som möjligt av debatten. Källorna är följande:

1. Lärarkollegiets och Nobelkommitténs protokoll.
2. Debattartiklar i dagstidningar och fackpress.
3. Riksdagshandlingar.
4. Personliga arkiv och memoarer.

Lärarkollegiets och Nobelkommitténs protokoll

Karolinska institutets lärarkollegiums protokoll och tillhörande handlingar finns på Riksarkivet i Arninge. Tillsammans med beslutsprotokollen följer ofta olika ledamöters bifogade skrifter i samband med punkter på dagordningen.

Fokus i undersökningen är förstas de protokoll som berör frågor om Nobelinstitut. För den statistiska delundersökningen har jag dock använt samtliga protokoll från 1920. Protokollen skrevs av sekreteraren vid Karolinska institutets kansli. Samuel Wåhlin var sekreterare från 1903 och efterträddes 1920 av Nils Löwbeer.²⁵

Utöver lärarkollegiets protokoll är även Nobelkommitténs protokoll av intresse. Eftersom Nobelarkivet på KI är stängt för allmänheten har jag dock, för att underlätta akribi av uppsatsen, valt att inte hänvisa till Nobelkommitténs protokoll i original. Mycket av kommitténs material finns dock citerat dels i lärarkollegiets protokoll, dels som bilagor till riksdagsmotionerna om ett rasbiologiskt institut från januari 1920, vilket gör dem möjliga att använda som källmaterial i undersökningen utan att gå till originalkällan.

Debattartiklar i dagstidningar och fackpress

Debatten om ett Nobelinstitut i rasbiologi fördes i dagstidningarna under hela undersökningsperioden. Urvalet av dagstidningsartiklar är inte mitt eget – jag utgår från Brobergs lista från 1988 och har kompletterat denna med en genomgång av Nobelstiftelsens pressarkiv.²⁶ Att utgå från Brobergs och Nobelstiftelsens urval har för

²⁵ Asklund 1960, s. 182.

²⁶ Broberg 1988, s. 220. Se Brobergs fotnot 29. I Nobelstiftelsens pressarkiv finns följande artiklar: *Aftonbladet*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, *Stockholms Dagblad* och *Svenska Dagbladet* 1919-11-15, *Aftonbladet* 1919-11-17, *Dagens Nyheter* 1919-12-03*, *Nya Dagligt Allehanda* 1919-12-06, *Dagens Nyheter* 1919-12-30, *Svenska Dagbladet* 1920-01-17, *Svenska Dagbladet*, *Stockholms Dagblad*, *Dagens Nyheter* och *Nya Dagligt Allehanda* 1920-10-26.

*förekommer även hos Broberg.

mig varit en praktisk prioritering, då det skulle krävas en helt annan arbetsinsats att skumläsa landets dagstidningar i jakt på debattartiklar från en så lång tidsperiod. Att jag endast haft tillgång till ett urval innebär dock att frågan om artiklarnas representativitet måste lämnas därhän. Min undersökning får i detta fall helt enkelt riktas mot de tidningsartiklar jag haft tillgång till. Eftersom det kan sägas vara en sorts diskursanalys, snarare än ett fastslagande av vilken åsikt som hade störst stöd, hoppas jag dock att det källkritiska problemet inte påverkar uppsatsens resultat alltför mycket.

Brobergs urval av dagstidningar är värt att kommentera ytterligare. Han motiverar själv inte sitt urval – det framgår alltså inte vilka tidningar han gått igenom eller om han bygger sin lista på någon annans efterforskningar eller sina egna. Dessutom verkar det föreligga några akribifel: någon artikel av Emil Svensén i *Aftonbladet* 14/7 1918 eller av Nils von Hofsten i *Svenska Dagbladet* 20/10 1918 har iallafall jag inte lyckats hitta. Vilhelm Hultkrantz anges som författare av artikeln i *Ny Tid* den 25/11 1919, men artikeln ifråga är osignerad.²⁷ Artikelförfattarna presenteras i bilaga A.

De första artiklarna om ett Nobelinstitut i rasbiologi är från oktober 1918. Debatten pågår sedan i två år, med en topp (i antal artiklar) under november och december 1919 (se bilaga B).

Dessutom förekommer artiklar i *Svenska läkartidningen*. Dessa hittades med hjälp av tidningens sakregister. Ord som 'rasbiologi', 'rasbiologiskt institut' och liknande kontrollerades och urvalet bör alltså vara heltäckande. Jag har gått igenom samtliga artiklar av intresse 1918–1921, även om vissa inte förekommer i undersökningen.

Riksdagshandlingar

Riksdagens handlingar finns på Riksdagsbiblioteket i Gamla stan. Med hjälp av handlingarnas nyckelordsregister har jag gått igenom de handlingar som nämnts under uppslagsorden "rasbiologi" och "Nobel", under tidsperioden 1918–1922. Det är dock endast i två fall som handlingarna är användbara för min undersökning: motion 7 i första kammaren 1920 (med bilagor) samt debatten i andra kammaren den 13 maj 1921. Broberg har kort refererat diskussionen i maj 1921, men det går att dra ytterligare slutsatser ur materialet.²⁸

²⁷ Av mig undersökta tidningar och datum: *Aftonbladet* 1918-07-13/14/15, 1919-07-14. *Svenska Dagbladet* 1918-10-19/20/21.

²⁸ Motion 7 i första kammaren, Riksdagens handlingar 1920:44; Andra kammarens förhandlingar 42, Riksdagens handlingar 1921:12, s. 48–66. Se diskussion i Broberg 1988, s. 205–206.

Personliga arkiv och memoarer

Jag har hunnit gå igenom några efterlämnade personarkiv från ledamöter av lärarkollegiet. Patrik Haglunds arkiv finns på Riksarkivet i Marieberg, men innehåller enligt arkivarierna där inget material av relevans för denna uppsats. Gösta Forssells arkiv finns på Riksarkivet i Marieberg, men innehöll vid närmare granskning av den relevanta tidsperioden inga uppgifter om Forssells yrkesliv eller nätverk.²⁹

Israel Holmgrens memoarer *Mitt liv* är i två band och publicerades 1959.³⁰ Memoarerna består dels av redigerad text, dels av utdrag från Holmgrens dagböcker från den aktuella tidsperioden. I en källkritisk granskning av materialet är det främst två faktorer som bör beaktas: närhet i tid till den beskrivna tidsperioden och författarens tendens. Om tendensen skriver Holmgren själv i ett inledande varningsord:

Jag har inte ansett särskilt viktigt att alla uppgifter är fullkomligt korrekta. Jag har skrivit ner dom så som jag minns dom, men jag kan ju minnas fel ibland. Det enda jag varit noga med i det fallet är att nedsättande omdömen om andra icke får fällas utan fast grund i säkra fakta. Detsamma gäller självberöm.³¹

Det jag som läsare kan misstänka är alltså att konflikter inom lärarkollegiet slätats över. För min undersökning kan detta snarare vara en tillgång än en nackdel; de konflikter som faktiskt nämns i Holmgrens memoarer gjorde alltså sådant intryck att de är värda att nämna fyrtio år senare.

Även vad gäller närhetskriteriet tror jag inte att memoargenrens problem (med minnesluckor, efterhandskonstruktioner och så vidare) påverkar min undersökning nämnvärt. Snarare än att fastslå händelseförloppet vill jag med detta källmaterial söka alternativa förklaringar till de beslut som dokumenterades i de officiella källorna. Dessutom består längre stycken i memoarerna av utdrag ur Holmgrens dagbok, vilka alltså – även om möjligheten till senare redigeringar förstås existerar – är tillkomna under undersökningsperioden.

29 Muntlig uppgift om Haglunds arkiv vid besök på Riksarkivet Marieberg 2008-09-15; Undersökt i Forssells arkiv: Vol 29 (Brev 1916–1919); Vol. 30 (Brev 1921–1925); Vol 37 (Gösta Forsell: Diverse handlingar); Vol. 43 (Diverse efter Gösta Forssell), Gösta Forsell och Ester F Gottliebs arkiv (SE/RA/720388), Riksarkivet Marieberg.

30 Holmgren, Israel, *Mitt liv* (Stockholm 1959). Band I hädanefter benämnt "Holmgren 1959a", Band II benämnt "Holmgren 1959b".

31 Holmgren 1959a, s. [7].

I undersökningen av materialet har jag fäst särskild vikt vid värdeord och vid vilka ur kollegiet som Holmgren umgicks med utanför tjänsten.

Eftersom jag av tidsbrist tvingats prioritera bort granskningen av personliga arkiv är Holmgrens memoarer det enda källmaterialet som undersökts i delfrågan om personliga nätverk i lärarkollegiet. Detta innebär att resultatet knappast kan bedömas som representativt. Andra ledamöter kan mycket väl ha gjort andra bedömningar av nätverken i kollegiet. Delundersökningen försvarar dock i min mening sin plats i uppsatsen genom att ändå ge en viss inblick i de personliga nätverken och stämningen vid lärarkollegiet.

Tack

Uppsatsförfattaren vill tacka Klas Åmark för handledning, Mikael Byström för seminarieledning, Jonna Petterson på Nobelstiftelsen för tillgång till stiftelsens pressarkiv, Gustav Källstrand för hans idoga avfotografering av pressarkivet och slutligen Tove Peterzén för idéer, korrekturläsning och stöd.

Undersökning

För att kunna följa med i turerna kring det föreslagna Nobelinstitutet är det behövligt med några inledande ord om hur diskussionen gick vid Karolinska institutet kring undersökningsperioden 1918–1921. Vilka alternativ valde kollegiet mellan, och hur var de ekonomiska och institutionella förutsättningarna?

Tanken på ett Nobelinstitut vid Karolinska institutet såg dagens ljus första gången i december 1917, då Erik Müller, professor i anatomi, väckte frågan i lärarkollegiet. Frågan remitterades till Nobelkommittén, där Frithiof Lennmalm då föreslog att Nobelinstitutet skulle inriktas på rasbiologi och ärftlighetsforskning.³²

När Lennmalms förslag med enhälligt stöd av 1918 års Nobelkommitté presenterades för lärarkollegiet i april 1919 hade dock Gösta Forssell förberett ett konkurrerande förslag: att Nobelinstitutet istället skulle inrättas i experimentell fysiologi och patologi.³³ I oktober 1919 avgjordes frågan i en omröstning i lärarkollegiet. Med röstsiffrorna 9–8 beslöt kollegiet att stöda Forssells förslag. Några statliga anslag till ett institut kom dock inte, och det hela rann ut i sanden.

Frågan om ett Nobelinstitut väcktes igen i juni 1920 när riksdagen röstade igenom två motioner om inrättandet av ett rasbiologiskt institut. Lärarkollegiet behövde då ta ställning till i vilken utsträckning Karolinska institutet var intresserade av att bedriva rasbiologisk forskning. I oktober 1920 valde kollegiet mellan tre alternativ i sitt remissvar till universitetskanslern: 1) att föreslå inrättandet av ett Nobelinstitut i rasbiologi, 2) att föreslå inrättandet av ett rasbiologiskt institut men utan att använda Nobelmedel eller 3) att föreslå inrättandet av en personlig professur. Efter två omröstningar beslutade kollegiet att stödja förslag 2 – ett institut utan Nobelmedel.³⁴

Resultaten i omröstningarna presenteras i tabell 1 på nästa sida. I den första omröstningen i oktober 1919 stod alltså valet mellan ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi ("För 1919") eller ett Nobelinstitut i rasbiologi och ärftlighetsforskning ("Emot 1919"). I oktober 1920 röstades först om förslag 1 (Nobelinstitut), därefter ställdes förslag 2 (institut utan Nobelmedel) mot förslag 3 (personlig professur).

32 Lärarkollegiets protokoll 1917-12-12, A I vol. 21 (1916–1918), KIA, RAA; Lennmalms skrivelse citeras ur riksdagshandlingarna. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44. Luttenberger hävdar att initiativet till Müllers förslag antagligen kom från Jöns Johansson (se Luttenberger 1997, s. 4). Tyvärr anger Luttenberger ingen källa, och jag har själv inte hunnit undersöka saken närmare.

33 Liljestrand 1960, s. 51.

34 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

Tabell 1. Röstsiffrorna vid Karolinska institutets lärarkollegium

För 1919	Emot 1919	För 1920a	Emot 1920a	För 1920b	Emot 1920b
Forssner	Dalén	Almkvist	Ahlström	Ahlström	Ekehorn
Forssell	Ekehorn	Dalén	Forssell	Almkvist	Forssell
Hedré	Gadelius	Ekehorn	Forssner	Dalén	Hedré
Jacobaeus	Haglund	Gadelius	Hedré	Forssner	Henschen
Johansson	G. Holmgren	Haglund	Henschen	Gadelius	E. Holmgren
Müller	I. Holmgren	G. Holmgren	E. Holmgren	Haglund	Johansson
Pettersson	Jundell	I. Holmgren	Jacobaeus	G. Holmgren	Müller
Santesson	Lennmalm	Jundell	Johansson	I. Holmgren	Pettersson
Sjöquist		Lennmalm	Müller	Jacobaeus	Santesson
		Åkerman	Pettersson	Jundell	Sjöquist
			Santesson	Lennmalm	Sundberg
			Sjöquist	Åkerman	
			Sundberg		

Källor: Lärarkollegiets protokoll 1919-10-27 (citerat ur motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 23); Lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

Något bör också förklaras angående organisationen kring Nobelpriset i fysiologi eller medicin. Alfred Nobel skrev i sitt testamente att ett pris i fysiologi eller medicin skulle utdelas av Karolinska institutet. Detta reglerades i Nobelstiftelsens stadgar från år 1900. Där uppdrogs åt Karolinska institutets lärarkollegium att, på förslag från en mindre Nobelkommitté, utse Nobelpristagare i fysiologi eller medicin. Dessutom fick de prisutdelande institutionerna (däribland Karolinska institutet) rätt att ”till biträde vid den för prisbedömandet erforderliga utredning samt främjande i övrigt av stiftelsens ändamål” inrätta ”vetenskapliga institutioner och andra anstalter”.³⁵

Nobelstiftelsens medel fördelades i olika fonder. Från huvudfonden överfördes varje år medel till tre fonder vilka stod till lärarkollegiets förfogande. I de fall någon Nobelpristagare i medicin inte utsågs överfördes dessutom (den ej utbetalda) prissumman. Det sammanlagda kapitalet i fonderna uppgick år 1920 till knappt 1,5 miljoner svenska kronor. Den årliga avkastningen, det vill säga den summa som skulle kunna användas för årliga driftskostnader för ett Nobelinstitut, låg samma år på ungefär 62 000 kronor.³⁶ Detta är att jämföra med Lennmalms föreslagna årsbudget på 30 000 kronor och Lundborgs på 72 500 kronor.³⁷

³⁵ Nobelstiftelsens grundstadgar, §11. Citerat ur Johansson 1926, s. 79.

³⁶ Luttenberger 1997, s. 6.

³⁷ Lennmalms skrivelse citeras ur riksdagshandlingarna. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 19. Lundborgs budget är hämtad från Lennmalm och Gadelius utredning till lärarkollegiet. Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga E, s. [8].

1. Rasbiologins vetenskapliga status och praktiska möjligheter

1.1 Rasbiologi – medicin eller tvärvetenskap?

Flera debattörer ansåg att ett rasbiologiskt institut borde bestå inte bara av medicinare utan också av personer från andra vetenskapsområden. Ordet 'tvärvetenskap' förekom inte under denna tid. Ändå anser jag, trots den uppenbara risken för anakronism, att dessa uttalanden kan tolkas som att rasbiologin ansågs tvärvetenskaplig i sitt vetenskapliga innehåll. Några exempel:

Georg Bergfors, präst i Jukkasjärvi lappmarksförsamling, hoppades att det rasbiologiska institutet skulle kunna samla flera professioner: "naturvetenskapsmän, läkare, genealoger, statistiker, psykologer m. fl.". Även Ebba Palmstierna, socialdemokratisk riksdagskandidat, såg rasbiologin som tvärvetenskaplig: vid ett rasbiologiskt institut borde det finnas "en stab av läkare, biologer, jurister, statistiker m. fl."³⁸

Herman Lundborg gick efter omröstningen i Karolinska institutets lärarkollegium i oktober 1920 till angrepp mot flera av kollegiets ledamöter i en artikel i *Svenska läkartidningen* i mars 1921, värd att citera i ett längre utdrag:

Rasbiologien är ej, som ett mindre antal teoretiska professorer i vårt land tyckas tro, enbart medicinsk ärftlighetslära – herrar Johansson och Müller vid Karolinska institutet sätta utan vidare likhetstecken dem emellan, vilket är ett grundligt misstag – utan den har beröringspunkter med alla sociala fack och arbetar redan nu långt utanför den gamla medicinens rämärken.

Rasbiologien är sålunda ej endast en medicinsk-biologisk disciplin, utan en *social-medicensk* – ja, den kan rent av betraktas som en gren av sociologien.³⁹

Detta står i skarp kontrast mot formuleringen i Frithiof Lennmalms ursprungliga förslag på Nobelinstitut. Han beskrev där rasbiologin – kanske som en pik till Lundborg? – som "en rent medicinsk arbetsuppgift".⁴⁰ Lennmalm uttryckte också, i kontrast till Lundborg, skepsis över rasbiologins tillämpningar – mer om detta i nästa avsnitt. Även andra

³⁸ Bergfors i *Nya Dagligt Allehanda*, 1918-12-24; Palmstierna i *Socialdemokraten*, 1919-01-25.

³⁹ Lundborg, Herman, "Ett svenskt rasbiologiskt institut. Orienterande översikt och kritisk granskning av föreliggande aktmaterial.", *Svenska läkartidningen* 1921, s. 185–193. Citat (med Lundborgs egna kursiveringar) s. 186.

⁴⁰ Lennmalms skrivelse citeras från riksdagsprotokollen. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 18.

debattörer framhöll institutets behov av först och främst medicinska forskare. Detta väljer jag att tolka som uttryck för åsikten att rasbiologin är en gren av medicinen – *inte* tvärvetenskaplig. Några exempel:

David Lund, direktör vid uppfostringsanstalten Hall, såg det som självklart att institutets ledning ”anförtros en medicinskt utbildad vetenskapsman”. Herman Nilsson-Ehle (självt professor i ärftlighetslära) framhöll att ett rasbiologiskt institut ”måste läggas i läkarevetenskapens händer”.⁴¹

Bror Gadelius, professor i psykiatri vid Karolinska institutet, utredde tillsammans med Frithiof Lennmalm huruvida KI var intresserade av att inrätta ett Nobelinstitut i rasbiologi efter att riksdagen i juni 1920 bifallit de två motionerna om inrättandet av ett rasbiologiskt institut. Han betonade i sitt remissvar rasbiologins ”rent medicinska forskningsuppgift”, och gjorde inte någonstans i sin 13-sidiga framställning skillnad på rasbiologi och ärftlighetslära.⁴² Även professorerna Müller (anatomi) och Johansson (fysiologi) – vilka ju angreps av Lundborg, se ovan – betonade att rasbiologin var ett medicinskt ämne och att det inte borde särbehandlas.⁴³ C. G. Santesson, professor i farmakodynamik och farmakognosi, skrev till *Svenska läkartidningen* en replik till Lundborg, och hävdade där att ”om än rasbiologien har utgreningar på och beröringspunkter med flera andra vetenskaper” är den dock ”starkast ansluten till den medicinska fakultetens ämnen”.⁴⁴ Lärarkollegiets ledamöter verkar alltså rörande överens om rasbiologins status som medicinskt ämne.

I riksdagsdebatten i maj 1921 framhöll riksdagsledamoten Erik Röing, motståndare till förslaget om ett rasbiologiskt institut, att rasbiologin borde betraktas som en rent teoretisk, medicinsk vetenskap.⁴⁵ Riksdagsledamoten Ola Waldén intog motsatt position, och förklarade för övriga ledamöter att ledamöterna i lärarkollegiet missförstått rasbiologin som vetenskap: de hade ”sett frågan uteslutande som en medicinskt vetenskaplig sådan. Men det gäller här såvitt jag kan se i ännu högre grad en social fråga, en social vetenskap, och det är därför *icke lämpligt* att inränga den i den medicinska fakulteten”.⁴⁶

41 Lund i *Stockholms Tidningen*, 1918-10-21; Nilsson-Ehle i *Svenska Dagbladet*, 1919-04-01.

42 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga C, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA. Citat på s. 6.

43 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga D, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [1], s. [4].

44 Santesson, C. G., ”Ett ord om ett svenskt rasbiologiskt institut.”, *Svenska läkartidningen* 1921, s. 227-229.

45 Andra kammarens förhandlingar 42, Riksdagens handlingar 1921:12, s. 50.

46 Andra kammarens förhandlingar 42, Riksdagens handlingar 1921:12, s. 64. Min kursivering.

Aktörerna i debatten går alltså att sortera i två läger: de som förespråkar en tvärvetenskaplig rasbiologi och de som förespråkar rasbiologin som en gren av medicinsk forskning. På ena sidan (den tvärvetenskapliga) står Bergfors, Lundborg själv och Palmstierna. På den andra återfinns Lund, Nilsson-Ehle och de ledamöter av lärarkollegiet som uttalade sig.

Detta innebär två saker. För det första är det uppenbart att olika aktörer hade olika syn på rasbiologins vetenskapliga innehåll. Detta är inget nytt, men ändå värt att poängtera. Den tidigare forskningen har nämligen en tendens att förenkla bilden av rasbiologins vetenskapliga innehåll: *först* är den tvärvetenskaplig, *därefter* (under 1930-talets mitt) övergår den till att bli en gren av medicinen.⁴⁷ Så är inte fallet – redan under rasbiologins formeringsprocess förekommer dessa två inriktningar i debatten.

För det andra visar denna delundersökning att de olika åsikterna om rasbiologins vetenskapliga innehåll endast delvis överensstämmer med hållningen till ett rasbiologiskt institut. Även förespråkare av ett institut, som Nilsson-Ehle och Gadelius, går emot Lundborg och hävdar att rasbiologin hör hemma inom medicinsk vetenskap. Detta förbises i Brobergs artikel från 1988, som endast lyfter fram motståndarna till ett institut som representanter för denna åsikt.⁴⁸

Att Gunnar Dahlberg kunde ändra det rasbiologiska institutets inriktning när han tog över som föreståndare efter Lundborg bör alltså ses som mindre abrupt än vad som framgått i tidigare forskning – de skilda meningarna om rasbiologins vetenskapliga innehåll förekom redan från första början.

1.2 Rasbiologins möjliga praktiska tillämpningar

Åsikterna gick isär även när det gällde rasbiologins framtida praktiska tillämpningar. Vad kunde forskningsresultaten användas till? Vilka problem förväntades rasbiologin lösa?

I samband med detta är det dessutom intressant att undersöka vilka ord debattörerna använde när de diskuterade de praktiska tillämpningarna. På vilka sätt användes begreppen 'rasbiologi' och 'rashygien' (se diskussionen ovan, s. 6) och vilka andra begrepp förekom?

Frithiof Lennmalm konstaterade i sitt förslag till Nobelkommittén: ”Man har redan drömt om, att vetenskapen, sedan rasbiologien upptäckt degenerationens orsaker, skall

⁴⁷ Se till exempel Broberg 1995, s. 83.

⁴⁸ Broberg 1988, s. 204, tidigare citerat i denna uppsats på s. 6.

kunna genom lämpliga åtgärder (rashygien, eugenik) skapa ett friskare människosläkte. Detta är framtidsdrömmar.”⁴⁹ Några praktiska tillämpningar var alltså inte att vänta inom en överskådlig framtid. Lennmalm var snarare ute efter medicinsk grundforskning – i en bilaga till lärarkollegiets protokoll vid den andra omröstningen i oktober 1920 konstaterade han att det skulle dröja ”åtskilliga generationer” innan några praktiska resultat var att vänta.⁵⁰ Gösta Forssell höll med Lennmalm, och gick till angrepp mot formuleringarna i riksdagsmotionen (se nedan): i motionen ”överdrives i hög grad den praktiska betydelsen av de resultat, den medicinska ärftlighetsforskningen hittills vunnit eller i överskådlig framtid kan tänkas vinna”.⁵¹

Tidningsdebattörerna var mindre skeptiska. Nils Heribert-Nilsson, professor i botanik i Lund, målade upp ett framtidsscenario utan ”uppfostringsanstalter och fängelser” och argumenterade samhällsekonomiskt: ”Och är det inte dålig ekonomi att villigt offra stora summor för att bibehålla eländet [det vill säga på fängelser och uppfostringsanstalter], men ej ett öre för att förebygga detsamma” genom inrättandet av ett rasbiologiskt institut?⁵²

David Lund skrev samma dag (21 oktober 1918) i *Stockholms Tidningen* och var mera tvetydig när det gällde rasbiologins praktiska möjligheter. Han tillrättavisade de som ”fått den uppfattningen, att ärftlighetshygienens förkämpar omedelbart vilja yrka på tillgripandet av radikala åtgärder för att förhindra vissa individers fortplantning. Tiden torde ej ännu vara mogen härför.” Ändå citerade han Lundborg: ”Allt för undermåliga individer måste på ett eller annat sätt förhindras att fortplanta släktet.”⁵³ Kanske kan Lund sägas hålla med Lundborg om rashygienens ambitioner, men inte om dess anspråk på snabba resultat.

Ebba Palmstierna hävdade att rasbiologin var ”framtidens stora fråga för människosläktet”. ”Det existerar tyvärr ett allför stort antal degenererade och livsodugliga individer, för vilka släktet borde skyddas och vilkas både förfäder och efterkommande kostat och kommer att kosta stat och kommun avsevärda summor.”⁵⁴

De kommande steriliseringarna förespeglades allra tydligast i C. S. Dahlins artikel i *Fäderneslandet* från februari 1919: först skulle ärftligheten utforskas, därefter kunde

49 Lennmalms skrivelse citeras ur riksdagshandlingarna. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 18.

50 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [1].

51 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, bilaga E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [2].

52 *Dagens Nyheter*, 1918-10-21.

53 *Stockholms Tidningen*, 1918-10-21

54 *Socialdemokraten*, 1919-01-25.

resultaten användas för att ”eventuellt där så kräves förhindra sådan [fortplantning] i icke önskvärda fall”. Så kunde rasbiologin ”undandröjda alla ogynnsamma och söka framkalla alla gynnsamma förhållanden för äktenskaps ingående, barnalstringen, barnuppfostran, yrkesarbetet o. s. v.”⁵⁵

Tidningarnas uppskrivade förväntningar fick genomslag i Alfred Petréns riksdagsmotion i första kammaren, som lämnades in i januari 1920. Ett rasbiologiskt institut skulle genom sina forskningsresultat ge statsmakterna ”fasta hållpunkter och direktiv [. . .] vid deras strävan att befordra folkets och rasens utveckling i sund riktning”.⁵⁶

Vissa debattörer varnade dock för allför stora förhoppningar på praktiska tillämpningar. Vilhelm Hultkrantz skrev i *Dagens Nyheter*: ”Även den som möjligen misströstar om att det skall lyckas eugeniken (rashygienen) att utfinna några effektiva medel till släktets förädling måste inse huru viktigt det är för ett folk att äga självkänedom, att vara fullt medvetet både om sin kraft och sin begränsning.” Hultkrantz hoppades själv på praktiska resultat, men var alltså nöjd även om den rasbiologiska forskningen bara skulle resultera i teoretiska kunskaper. Han var också skeptisk till vissa tidiga rashygieniska försök: ”många omogna idéer gå också under dess namn”. Även Herman Nilsson-Ehle betonade i *Svenska Dagbladet* behovet av teoretisk forskning, och varnade för ”förhastade projekt på den praktiska rashygienens vanskliga område”.⁵⁷

Riksdagsledamoten Johan Jönsson konstaterade i maj 1921 att försök med steriliseringar pågick, och hoppades på fler: ”Man skulle sålunda kunna minska antalet mindervärdiga individer här i landet”. Röing ställde sig skeptisk till detta, och lyfte istället fram att ”vetenskapsmännen nu [är] fullständigt överens, [om] att ur social synpunkt kan man icke ha någon nytta av ett rasbiologiskt institut”. Möjligen kan någon praktisk tillämpning infinna sig ”om ett eller annat århundrande”. Riksdagsledamoten Elof Lindström framhöll att rasbiologin borde tillämpas på äktenskapslagstiftningen: genom rasbiologisk forskning kunde ”allmänna föreställningar, som filosofer och

55 *Fäderneslandet*, 1919-02-01. Sättfel (”undandröjda”, ”äktenskaps”) i original.

56 Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 1.

57 Hultkrantz i *Dagens Nyheter*, 1919-12-03 samt *Stockholms Tidningen*, 1919-12-02. Nilsson-Ehle i *Svenska Dagbladet*, 1919-04-01.

sociologer planterat in i okritiska sinnen” vederläggas och folkstammen stärkas till exempel genom olika äktenskapsålder för olika sociala grupper.⁵⁸

Även om tidningsdebattörerna överlag var positivt inställda till rasbiologins möjligheter förekom alltså tveksamma utlåtanden. Intressant nog gjordes dessa just av de personer vilka senare kom att ingå i det rasbiologiska institutets styrelse: Vilhelm Hultkrantz och Herman Nilsson-Ehle. Även Lennmalm, blivande styrelsemedlem, uttryckte sin skepsis, inte i någon dagstidning utan i sitt förslag till Nobelkommittén om inrättandet av ett Nobelinstitut i rasbiologi. Det var alltså möjligt, till och med vanligt, att arbeta för ett institut men samtidigt kritisera nuvarande försök att tillämpa rasbiologin. Jag tolkar denna kritik som riktad mot Lundborg – någon annan rasbiologisk forskning bedrevs ju inte.

I Karolinska institutets lärarkollegium verkar ledamöterna ha varit eniga om att eventuella tillämpningar av rasbiologin ännu inte var att vänta. Detta gällde även – vilket förbisets i den tidigare forskningen – *förespråkarna* av ett Nobelinstitut i rasbiologi.

Ett antal begrepp förekom i debatten: 'rasbiologi', 'rashygien', 'ärftlighetshygien' och 'eugenik'. Vissa debattörer (Dahlin och Palmstierna) använde ordet rasbiologi både när det handlar om teori och tillämpning, vilket stödjer definition 1 (se ovan, s. 5). Andra (Hultkrantz, Lund och Nilsson-Ehle) gjorde just den uppdelning Broberg och Tydén ringat in (definition 2, se ovan, s. 6): rasbiologi var den teoretiska vetenskapen, rashygien/ärftlighetshygien/eugenik var tillämpningen av denna vetenskap. Något tydligt besked om begreppen är alltså svårt att ge. Undersökningen kan här alltså bekräfta Furuhagen: det råder förvirring kring begreppen! Om jag själv var tvungen att välja mellan definitionerna skulle jag dock välja Brobergs och Tydéns.

Kanske skulle en större, kronologiskt sorterad, statistisk analys kunna göra situationen klarare. Det faller dock utanför ramarna för denna uppsats.

⁵⁸ Andra kammarens förhandlingar 42, Riksdagens handlingar 1921:12, s. 56, 60–62.

Om äktenskapslagstiftning och rasbiologi, se Tydén, Mattias, ”Medicinska äktenskapshinder. Om rashygienens etablering i svensk politik under 1910-talet”, i *Staten som vän eller fiende? Individ och samhälle i svenskt 1900-tal* (Stockholm 2007), s. 99–132. Tydén noterar att Jöns Johansson och Bror Gadelius uttryckte skepsis över ärftlighetsforskningens resultat, medan Alfred Petrén var entusiastisk. Tydén 2007, s. 117, 122, 126.

2. Rasbiologins ställning i Sverige och internationellt

Nutida debattörer framhåller ofta rasbiologins tidiga genomslag i Sverige.⁵⁹ Slående är därför att i princip samtliga debattörer 1918–1921 som ett viktigt argument för ett svenskt institut framhöll att den svenska rasbiologin stod sig dåligt i den internationella konkurrensen.

Frithiof Lennmalm konstaterade i sitt förslag på ett Nobelinstitut att flera rasbiologiska forskninginstitut redan fanns internationellt: ”i England, Nordamerika, Tyskland, Norge och Schweiz”. Nils Heribert-Nilsson presenterade något tidigare samma lista. Georg Bergfors beskrev det på följande sätt: ”Men i detta afseende äro vi verkligen på bakkälken. Våra små grannländer äro ett godt stycke framför oss.”⁶⁰

Vilhelm Hultkrantz tecknade samma bild i *Dagens Nyheter*: rasbiologin hade ”i flera av de stora kulturländerna redan fått en erkänd ställning vid sidan av, ja, t. o. m. framför flera av dess medicinska systervetenskaper”. Även läkaren Andrew Alfvén gjorde internationella jämförelser: ”I väsentligt alla internationella verksamhetsområden deltaga vi i skälig utsträckning, men ej i detta.”⁶¹

Flera utländska forskare uttalade sitt stöd för ett svenskt rasbiologiskt institut. Jon Alfred Mjöen, chef för Winderens laboratorium i Kristiania (Oslo), gjorde själv internationella jämförelser: ”Sådana [rasbiologiska institut] finnas redan i England, Förenta Staterna och Tyskland. I Norge har man gjort en beskedlig början med ett litet statsanslag för ärftlighetsforskning.”⁶²

Erwin Baur, professor i Potsdam, gav en motsatt bild i sitt föredrag ”Den moderna ärftlighetsforskningens betydelse för rashygien och befolkningspolitik” för Lunds läkaresällskap. Baur konstaterade att det ännu *inte* fanns några europeiska ”professurer eller institut, som befatta sig med mänsklig ärftlighetslära”. Tyskland hade tidigare

59 Två exempel: Maja Hagerman i *Dagens Nyheter* 2009-03-22: ”Sverige hade i 1900-talets början vunnit internationell ryktbarhet i denna vetenskapsgren. Ett par år efter Gustaf Retzius död, år 1921, fick landet ett statligt institut för rasbiologi. Det var det första i sitt slag i världen och dess huvuduppgift blev stort upplagda rasundersökningar i föregångarens anda.”

<http://www.dn.se/kultur-noje/essa/identitetskris-1.828301>, hämtad 2009-04-11.

Fredrik Söderling i *Dagens Nyheter* 2002-04-15: ”Sverige blev det första landet i världen att 1922 inrätta ett rasbiologiskt institut, fem år före Tyskland.” <http://www.dn.se/kultur-noje/toleransen-mot-avvikare-minskar-1.74467>, hämtad 2009-04-11.

60 Lennmalms skrivelse citeras ur riksdagshandlingarna. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 18; Heribert-Nilsson i *Dagens Nyheter*, 1918-10-21; Bergfors i *Nya Dagligt Allehanda*, 1918-12-24.

61 Hultkrantz i *Dagens Nyheter*, 1919-12-03; Alfvén i *Dagens Nyheter* 1919-12-30.

62 *Nya Dagligt Allehanda*, 1919-12-06.

befunnit sig i frontlinjen, men den ekonomiska nöden efter världskriget gjorde det svårt att satsa på nya vetenskapliga institut.⁶³

Till Lärarkollegiet inlämnade Lundborg inför den andra omröstningen i oktober 1920 en lista på inte färre än 35 högskolor och universitet med professorer eller institutioner i ”antropologi, socialhygien, ärftlighetslära och rashygien m.m.”. Av dessa var det visserligen bara en – i Halle – som uttryckligen hade titeln rashygien (”Rassenhygiene”) men samtliga bedömdes av Lundborg själv vara uttryck för Sveriges eftersläpning på forskningsfältet.⁶⁴ Nog bör detta ses som ett försök av Lundborg att överdriva rasbiologins status, men det innebär fortfarande att den svenska rasbiologin *inte* var först i världen med att institutionaliseras.

Samtidigt var det flera artiklar som stödde bilden av Sverige i framkanten, eller snarare: Herman Lundborg i framkanten av den internationella rasbiologiska forskningen. David Lund skrev om Lundborg: ”Det torde redan vara känt i vida kretsar, att han är en av de ledande på den internationella rasbiologiens område.” I samma artikel citerade han två tyska och en dansk forskare vilka samtliga framhöll Lundborgs forskning.⁶⁵

Alfred Petrén hävdade i sin riksdagsmotion i januari 1920 att ”svensk forskning å härvarande områden sedan länge intagit en banbrytande och ledande ställning” och beskrev Lundborg som ”en vetenskaplig kraft av internationellt rykte”. Samtidigt hänvisade Petrén till internationella förebilder i USA, England och Norge och det är tydligt att Petrén var rädd för att Lundborg skulle lämna landet: i utlandet var intresset för rasbiologi ”mångenstädes avsevärt livligare” än i Sverige och det gällde att knyta Lundborg till en svensk institution innan det var för sent.⁶⁶

Att förespråkarna för ett rasbiologiskt institut kunde hänvisa till internationella förebilder står alltså klart. Flera debattörer hänvisar till institut i Norge, Tyskland, Schweiz, Storbritannien och USA. Lundborg går till överdrift med sina trettiofem institutioner, men att Sverige inte var först med att institutionalisera rasbiologin är tydligt.

63 När föredraget hölls är oklart; hans manuskript publicerades i *Svenska läkartidningen* i april 1920: Baur, Erwin, ”Den moderna ärftlighetsforskningens betydelse för rashygien och befolkningspolitik.”, *Svenska läkartidningen* 1920, s. 345–352. Citat på s. 352.

64 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

65 *Stockholms Tidningen*, 1918-10-21.

66 Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 3, 12.

Faktum kvarstår dock: Sverige var först med ett *statligt* rasbiologiskt institut. Frågan är dock hur mycket det statliga stödet verkligen påverkade rasbiologins vetenskapliga status – som Broberg visat gick det snarare nedåt än uppåt för rasbiologin när den väl institutionaliserats. Det statliga stödet minskade etappvis, och Lundborg såg sig bara efter några år tvungen att söka efter privata finansiärer.⁶⁷ Noggranna internationella jämförelser behövs – något som dock faller utanför ramen för denna uppsats.

⁶⁷ Broberg 1995, s. 16–17.

3. Alternativa förklaringar av lärarkollegiets röstetal

3.1 Prioritering av ämnen: rasbiologi eller experimentell fysiologi?

När frågan om ett Nobelinstitut efter flera varv i Nobelkommittén till slut var uppe för omröstning i Karolinska institutets lärarkollegium i oktober 1919 fanns två förslag att välja mellan: Frithiof Lennmalms förslag på ett Nobelinstitut i rasbiologi och ärftlighetsforskning stod mot Gösta Forssells förslag på ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi.⁶⁸

Lennmalm konstaterade själv i sin skrivelse till den medicinska Nobelkommittén i december 1918 att just prioriteringen mellan olika medicinska ämnen var det som hittills hindrat Karolinska institutet från att inrätta ett Nobelinstitut. Hans eget argument för ett rasbiologiskt institut var att alla medicinska ämnen – undantaget rasbiologi – redan hade sin plats vid medicinska högskolor.⁶⁹

Vilhelm Hultkrantz rapporterade i december 1919 i *Stockholms Tidningen* från kollegiets omröstning i oktober, och tog rasbiologins parti. Hultkrantz fick också in en artikel i *Dagens Nyheter* dagen efter, där han upprepade sin åsikt: rasbiologin var i större behov av pengar än experimentell fysiologi och patologi. Han lyfte där fram ett citat ur Lennmalms förslag till Nobelkommittén: denne visste ”ingen medicinsk forskningsgren, som är i ett sådant behov av stöd för sin utveckling som rasbiologien, och jag [Lennmalm] vet heller ingen medicinsk forskningsgren, som på grund av sin betydelse är mera värd ett sådant stöd.”⁷⁰

Gösta Forssell argumenterade för att ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi – till skillnad från ett institut i rasbiologi – skulle kunna underlätta för utdelandet av Nobelpris.⁷¹ Denna åsikt mötte dock motstånd från flera håll. Vilhelm Hultkrantz

68 Lärarkollegiets protokoll 1919-10-27 (citerat ur motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44).

69 Lennmalms skrivelse citeras ur riksdagshandlingarna. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 14.

70 *Stockholms Tidningen*, 1919-12-02; *Dagens Nyheter*, 1919-12-03.

Samma citat förekom även i den artikel i *Ny Tid* som Broberg i sin källförteckning anger vara författad av Hultkrantz. Kanske är detta förklaringen till Brobergs uppgift? Se *Ny Tid*, 1919-11-25. Lennmalms skrivelse citeras ur riksdagshandlingarna. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 18.

71 Se lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, bilaga E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [1]–[2]. Jag har tyvärr inte hunnit gå igenom Forssells ursprungliga argumentering från lärarkollegiets möte 3 april 1919 eller hans skrivelse till Nobelkommittén 29 september 1919. Forssells position är dock tydlig: endast ett institut i experimentell fysiologi och patologi skulle uppfylla villkoren i Nobelstiftelsens grundstadgar, §11 (se ovan, s. 16).

avvisade Forssells förhoppningar och tog Nobelinstitutet för fysikalisk kemi (inrättat åt Svante Arrhenius 1905) som exempel: det ”har nämligen hittills uteslutande varit ägnat åt självständig vetenskaplig forskning och har veterligen aldrig anlitats för experimentell kontrollering av några prisarbeten”.⁷² Lennmalm anförde liknande argument: Nobelstiftelsens stadgar ställde inte upp något hinder för att ett Nobelinstitut skulle ägnas endast åt vetenskaplig forskning.⁷³

Ytterligare några tidningar rapporterade om lärarkollegiets beslut att föreslå ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi, utan att ta ställning till själva förslaget.⁷⁴

Av de tidningsdebattörer som argumenterade för ett Nobelinstitut i rasbiologi var det alltså bara en – Vilhelm Hultkrantz – som refererade diskussionen kring ett institut i experimentell fysiologi och patologi. Debatten var desto intensivare i Karolinska institutets lärarkollegium. Striden stod kring huruvida det var förenligt med Nobelstiftelsens stadgar (se ovan, s. 16) att inrätta ett Nobelinstitut endast för forskning, eller om dess huvudsakliga syfte var att underlätta för prisarbetet. I denna fråga var kollegiet oenigt. Min tolkning är att stiftelsens stadgar endast var ett svepskäl, använt av Forssell i hans försök att få igenom sitt eget förslag om ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi.

3.2 Institutets finansiering: Nobels pengar eller statens?

Några av tidningsdebattörerna ansåg att Nobelstiftelsen borde använda sina sparade medel till ett Nobelinstitut i rasbiologi. Som Georg Bergfors uttryckte det: Nobelstiftelsens pengar skulle knappast ”kunna komma till bättre och med donatorns önskemål mera öfverensstämmande användning än genom att användas till det föreslagna institutet”.⁷⁵

Andra debattörer framhöll att statliga medel behövdes. Vilhelm Hultkrantz ansåg det rimligt att staten betalade tillbaka Nobelstiftelsens beskattning i form av stöd till Nobelinstitut. För Hultkrantz spelade det mindre roll vem som stod för pengarna, huvudsaken var att – ”vare sig nu det blivande institutet blir anslutet till Nobelstiftelsen

⁷² *Dagens Nyheter*, 1919-12-03.

⁷³ Lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, bilaga G, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. 1.

⁷⁴ *Aftonbladet*, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, *Stockholms Dagblad*, *Svenska Dagbladet* 1919-11-15, *Aftonbladet* 1919-11-17.

⁷⁵ *Nya Dagligt Allehanda*, 1918-12-24. Se även *Stockholms Tidningen*, 1918-10-21, där samma åsikt uttrycktes, fast av David Lund.

eller blir en statens egen institution” – det hela gick snabbt. ”Frågan [...] kan icke utan skada uppskjutas till en oviss framtid.”⁷⁶ Det som brådsnade var antagligen att Hultkrantz, som flera andra, var rädd att Lundborg skulle få ett bättre erbjudande utomlands och därmed lämna Sverige.

Andrew Alfvén skrev i *Dagens Nyheter* i december 1919 att den föreslagna budgeten på 50 000 kr (det vill säga de pengar Nobelstiftelsen anhållit om hos regeringen) var alltför liten för ett rasbiologiskt institut. Dessutom, menade Alfvén, skulle Nobelstiftelsens anhållan om pengar till Nobelinstitut knappast få gehör hos statsmakten – helt rätt, visade det sig. Mer pengar behövdes alltså! Inte heller för Alfvén spelade det roll huruvida institutet var knutet till Nobelsystemet – dock kunde det vara lämpligt ”av opportunitets- och pietets-hänsyn”. Kanske hoppades Alfvén ändå på Nobelpengar?⁷⁷

I lärarkollegiet framgår det tydligt att flera ledamöter hoppades på statlig finansiering, eller åtminstone medfinansiering, till ett Nobelinstitut. Lennmalm argumenterade i två led i sitt förslag från december 1918: det var nödvändigt för lärarkollegiet att agera eftersom ”nödiga medel för ändamålet förefinnas”. Dessutom skulle ett Nobelinstitut, när det väl inrättats, öka chanserna för KI att erhålla statliga medel.⁷⁸ I Lennmalms och Gadeliuss förslag på budget från oktober 1920 skulle KI bidra med 30 000 kronor årligen (från Nobelstiftelsens ränteinkomster) och staten med 50 000 kronor årligen samt ett engångsbidrag på 40 000 kronor för inköp av inventarier.⁷⁹ Deras resonemang stärker tesen om Nobelpengarna som ett tidigt exempel på *seed money* – ägnat att locka till sig andra finansiärer snarare än att i sig självt driva forskningsinstitut.⁸⁰ Just i det här fallet lyckades inte Lennmalm och Gadeliuss, men tanken var väckt.

En parentes i sammanhanget var C. S. Dahlins upprop i *Fäderneslandet*. Varken statligt stöd eller Nobelmedel var tillräckliga – istället startade han en ”nationalsubskription” där hela svenska folket förväntades bidra och skickade själv en inledande check på 1 000 kr till Lundborg.⁸¹

⁷⁶ *Dagens Nyheter*, 1919-12-03.

⁷⁷ *Dagens Nyheter*, 1919-12-30.

⁷⁸ Lennmalms skrivelse citeras ur riksdagshandlingarna. Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 14, 19.

⁷⁹ Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [7].

⁸⁰ Se not 21 hos Luttenberger 1997, s. 13.

⁸¹ *Fäderneslandet*, 1919-02-01.

Tidningsdebattörerna var tydligt ointresserade av varifrån finansieringen av ett rasbiologiskt institut kunde komma. Det viktiga var att institutet inrättades – och det snabbt, eftersom Lundborg annars skulle flytta utomlands.

I lärarkollegiet hoppades flera av ledamöterna att ett tillskott från Nobelmedlen skulle kunna locka till sig statligt stöd. En knapp majoritet i lärarkollegiet var dock ovilliga att satsa Nobelpengar på ett rasbiologiskt institut. Stödet för att inrätta en personlig professur till Lundborg kan i flera fall förklaras med att en professur kostade mindre än ett institut. Ett Nobelinstitut i rasbiologi skulle dessutom försämra möjligheterna att inrätta ett institut i experimentell fysiologi och patologi, vilket låg ett flertal ledamöter närmre om hjärtat.

3.3 Organisationsform: institut eller personlig professur?

När frågan om ett Nobelinstitut i rasbiologi på nytt aktualiserades i Karolinska institutets lärarkollegium i september 1920 (som ett resultat av riksdagens beslut den 22 juni samma år) tillsattes en utredning bestående av professorerna Lennmalm, Gadelius, Johansson och Müller.⁸² Utredningen färdigställdes till lärarkollegiets sammanträde den 7 oktober 1920.⁸³

Johansson och Müller konstaterade i sin utredning att kollegiet nu var eniga om att rasbiologin ”bör upptagas bland de medicinska ämnena”, men att formerna för detta fortfarande stod under diskussion.⁸⁴ Deras åsikt var att den rasbiologiska forskningen borde organiseras inom en medicinsk fakultet, i första hand vid Uppsala universitet – eftersom Lundborg redan var verksam i Uppsala var det oklokt att försöka få igenom en flytt till Stockholm. En personlig professur, knuten till en fakultet, vore det lämpligaste sättet att bedriva rasbiologisk forskning, av flera skäl: dels borde forskning och undervisning gå hand i hand eftersom de befrämjar varandra, dels organiserades merparten av vetenskaplig forskning på detta sätt, inte i fristående institut. Något undantag borde inte göras just för rasbiologin.⁸⁵

Lennmalm invände i en egen bilaga att ämnet rasbiologi ännu inte var såpass etablerat att någon undervisning borde ske. Medicinstudenterna hade ännu ingen

82 Lärarkollegiets protokoll 1920-09-02, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA; Riksdagens skrivelser 8 A, Riksdagens handlingar 1920:60, s. 1.

83 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilagor C-E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

84 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga D, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [1].

85 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga D, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [2].

användning av kunskaper i rasbiologi. Dessutom skulle undervisningen distrahera de rasbiologiska forskarna.⁸⁶

Hultkrantz skrev i *Dagens Nyheter*, apropå förslaget om ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi, att pengarna nog skulle komma till större nytta om de gick till forskarstipendier och laboratorieutrustning.⁸⁷ Han ställde sig något positiv till att organisera den rasbiologiska forskningen vid en universitetsinstitution – den egentliga anledningen däremot var att ett institut kanske skulle kunna finansieras av Nobelstiftelsen.⁸⁸ För Hultkrantz var organisationsformen alltså en taktisk fråga – hans bedömning överensstämde där med Lennmalms. Denne hoppades ju att ett Nobelinstitut skulle kunna erhålla statligt stöd (se ovan, s. 28).

Organisationsformen för den rasbiologiska forskningen var alltså intressant av två skilda anledningar. Dels handlade det om forskningsfinansieringen – samtliga aktörer var överens om att ett institut skulle innebära mer pengar till rasbiologisk forskning än en personlig professur. Däremot delade sig meningarna om huruvida detta var bra eller dåligt – flera aktörer förespråkade en personlig professur just för att den var billigare. Dels handlade det om undervisningens roll inom högskolan – var den stimulerande eller distraherande för forskningen?

3.4 Personliga motsättningar? Israel Holmgrens personliga nätverk

Utifrån Israel Holmgrens memoarer och anteckningar går det att rekonstruera några av de personliga nätverken vid och kring Karolinska institutets lärarkollegium. Holmgren tillträdde som professor 1913 och skrev i november året efter om sin egen ställning: ”I Karolinska Institutets lärarkollegium, av vilket jag blev medlem för 1½ år sen, är jag likaledes icke utan inflytande. Det har kostat strid, mycken strid.”⁸⁹

Förhållandet mellan Karolinska institutet och medicinska fakulteten i Uppsala (där Lundborg var verksam) var tidvis kyligt. Även om Holmgren inte uttryckligen refererar till frågan om det rasbiologiska institutet bör här påminnas om Lundborgs attack på lärarkollegiet i *Svenska läkartidningen* i mars 1921 (se ovan, s. 17). Holmgren skrev i maj 1921:

86 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [1]–[2].

87 *Dagens Nyheter*, 1919-12-03.

88 *Stockholms Tidningen*, 1919-12-02.

89 Holmgren 1959a, s. 246.

Jag har länge tyckt att förhållandet mellan dessa båda fakulteter är rent onaturligt. Ehuru vi ha [...] så många gemensamma intressen, så är gemenskapen oss emellan lika med noll. Detta är en stor svaghet o. till båda kårernas skada.⁹⁰

Vad går att säga om de personliga nätverken vid lärarkollegiet? Utifrån Holmgrens memoarer och dagboksanteckningar följer här en lista över de ledamöter som omnämns. Ordningen är den kronologiska ordning i vilken de introduceras i Holmgrens anteckningar. Jag väljer att sortera ledamöterna i tre kategorier: vänner, neutrala och ovänner. Denna sortering är ytterst subjektiv men underlättar ändå för en kvantitativ analys, som (med tillhörande tabell) följer efter genomgången av ledamöterna.

1. *Christian Jacobaeus*. Holmgren förordade 1916 Christian Jacobaeus som professor i medicin, framför sin gamla vän Arnold Josefson som sattes i andra förslagsrummet.⁹¹ Sortering: vän.
2. *Patrik Haglund* verkar ha varit Holmgrens närmaste vän vid kollegiet. I december 1918 skrev Holmgren: ”Jag sätter ett ofantligt värde på Haglund. Han är på senare år den enda person inom min närmare bekantskapskrets, vars tankeriktning är så nära släkt med min egen att vi i allt väsentligt sympatisera.” Haglund och Holmgren förenades i sin ”antityska inställning”. När Holmgren i november eller december 1918 ordnade en middag för den tyske professorn Nicolai (som flytt undan den tyska regimen) var Haglund och Gunnar Holmgren de enda inbjudna från lärarkollegiet. Holmgren och Haglund åkte tillsammans till USA på studieresa 8 april–2 juni 1919.⁹² Sortering: vän.
3. *Gunnar Holmgren* var Israels bror. Han förekommer ofta i memoarerna, dock sällan med värderande omdömen. Jag väljer dock att sortera honom som vän.
4. *Erik Müller*, Hjalmar Forssner och Gösta Forssell bildade enligt Holmgren ”en tid kollegiets mäktigaste gäng”. Müller var ”sina vänners vän och sina fienders fiende”, institutets ”kanske mest hårdföra man” och ”en våldsam natur”. Holmgren tog tydligt avstånd från Müller: ”Det fanns hos Müller en kall hjärtlöshet som stötte mig ifrån honom.”⁹³ Sortering: ovän.

⁹⁰ Holmgren 1959b, s. 65–66.

⁹¹ Holmgren 1959a, s. 253. Inget förnamn nämns på Josefson. Arnold Josefson är dock den ende Josefson som nämns i Karolinska institutets jubileumsbok från 1960, och var docent i medicin (samma ämne som Holmgren och Jacobaeus). Askund 1960, s. 59.

⁹² Holmgren 1959a, s. 230; Holmgren 1959b, s. 34–35, 38, 53, 100.

⁹³ Holmgren 1959a, s. 217.

5. *Gösta Forssell* gick emot Holmgren angående ombyggnaden av Serafimerlasarettet. Holmgren skrev: ”Jag är ledsen att jag ej kan tycka om Forssell. [...] För att jag skall tycka om en person krävs [...] vissa karaktärsegenskaper som jag icke kan finna hos Forssell.”⁹⁴ Sortering: ovän.
6. *Hjalmar Forssner* och Holmgren hamnade i meningsskiljaktigheter ett flertal gånger, och Holmgren ondgjorde sig över ”Forssners smak för underjordiskt arbete”.⁹⁵ Holmgrens minnestal för Forssners bror Gunnar (professor i Uppsala) uppskattades av Hjalmar Forssner och denne skrev till Holmgren: ”Mellan oss blir det ett nytt vänskapsband.”⁹⁶ Detta vänskapsband utsattes dock för hårda påfrestningar. Sortering: ovän.
7. *Emil Holmgren* var ”en av Müllers hackkycklingar”.⁹⁷ Han omnämns bara någon enstaka gång i memoarerna, men som kusin och dessutom ovännen Müllers ovän var han nog ändå omtyckt av sin kusin Israel. Sortering: vän.
8. *Johan Almkvist*. Holmgren ”slöt sig” till Johan Almkvist. Dessutom tog han Almkvist i försvar i samband med en smittkoppepidemi 1913.⁹⁸ Sortering: vän.
9. *C. G. Santesson* publicerade Holmgrens avhandling i sin tidskrift *Nordiskt medicinskt arkiv*. Santesson anses dock 1914 vara ”opraktisk”.⁹⁹ Sortering: neutral.
10. *Alfred Pettersson* var enligt Holmgren (1916) ”en utomordentligt hederlig o. duktig bonde”. Pettersson och Holmgren skrev tillsammans en populärvetenskaplig text om spanska sjukan som publicerades i augusti 1918.¹⁰⁰ Sortering: vän.
11. Om *Frithiof Lennmalm* skrev Holmgren i oktober 1916: ”Lennmalm har jag stor högaktning för.” ”Han är [...] en man av osedvanlig objektivitet o. rättrådighet.”¹⁰¹ När Karl Mörner, rektor vid Karolinska institutet, avled i slutet av mars 1917, bedömde Holmgren läget inför tillsättningen av ny rektor, värt att citera i sin helhet:

De som närmast aspirera tycks mig vara Müller, Sundberg o. Lennmalm. Müller är myndig o. i sitt sätt kraftig, men jag tror det vore mycket olyckligt att få honom till rektor, därför att han är obehärskad o. aldrig kan diskutera utan att bli arg, vilket är en

94 Holmgren 1959b, s. 81, 91.

95 Holmgren 1959b, s. 41, s. 80–81.

96 Holmgren 1959a, s. 232–233.

97 Holmgren 1959a, s. 218.

98 Holmgren 1959a, s. 218.

99 Holmgren 1959a, s. 221, 245.

100 Holmgren 1959a, s. 261; Holmgren 1959b, s. 43.

101 Holmgren 1959a, s. 261.

synnerlig svaghet för en ordförande o. ledare. Sundberg är smidig men ack så opålitlig o. hållningslös, en rumpslickare hos dem som makten hava. Lennmalm skulle jag helst se som rektor.¹⁰²

Sortering: vän.

12. *Carl Sundberg*. Citatet ovan verkar vara det enda omnämmandet av Sundberg.

Sortering: ovän.

13. *Bror Gadelius*. Holmgren ”delade inte [allmänhetens] beundran” för Bror Gadelius.¹⁰³

Sortering: ovän.

14. *Jöns Johansson* var enligt Holmgren en av kollegiets förgrundsfigurer.¹⁰⁴ När den reglerade prostitutionens vara eller icke vara debatterades på Läkaresällskapets kongress i Göteborg 1919 stod Johansson och Holmgren på samma sida när de båda ville avskaffa reglementet.¹⁰⁵ Några värderande omdömen om Johansson har jag dock inte kunnat hitta. Sortering: neutral.

15. I samband med att Holmgren utsågs till ny direktör för Serafimerlasarettet 1915 nämner Holmgren Jules Åkerman (konkurrent om platsen) och hans ”alldeles icke handlingskraftiga låt-gå-natur”. Åkerman tog dock förlusten finkänsligt – Holmgren skriver att ”han var en ganska fin människa och lät mig aldrig märka [att det kändes som en förödmjukelse]”.¹⁰⁶ Sortering: neutral.

- 16–22. Sju ledamöter värderas inte i Holmgrens memoarer: Erik Ahlström, Albin Dalén, Gustaf Ekehorn, Gunnar Hedrén, Folke Henschen, Isak Jundell och John Sjöquist. Sortering: neutrala.

¹⁰² Holmgren 1959a, s. 262–263.

¹⁰³ Holmgren 1959a, s. 221–222.

¹⁰⁴ Holmgren 1959a, s. 222.

¹⁰⁵ Holmgren 1959b, s. 44.

¹⁰⁶ Holmgren 1959a, s. 234.

Tabell 2. Israel Holmgrens personliga nätverk

Vänner	Neutrala	Ovänner	För 1919	Emot 1919	För feb 1920	Emot feb 1920	För 1920a	Emot 1920a
ALMKVIST	Ahlström	<i>Forsner</i>	<i>Forsner</i>	Dalén	Ahlström	Ekehorn	ALMKVIST	Ahlström
HAGLUND	Dalén	<i>Forssell</i>	<i>Forssell</i>	Ekehorn	ALMKVIST	<i>Müller</i>	Dalén	<i>Forssell</i>
E. HOLMGREN	Ekehorn	<i>Gadelius</i>	Hedén	<i>Gadelius</i>	<i>Forssell</i>	Santesson	Ekehorn	<i>Forsner</i>
G. HOLMGREN	Hedén	<i>Müller</i>	JACOBÆUS	HAGLUND	<i>Forsner</i>	Sjöquist	<i>Gadelius</i>	Hedén
JACOBÆUS	Henschen	<i>Sundberg</i>	Johansson	G. HOLMGREN	HAGLUND	Åkerman	HAGLUND	Henschen
LENNMALM	Johansson		<i>Müller</i>	I. HOLMGREN	E. HOLMGREN		G. HOLMGREN	E. HOLMGREN
PETTERSSON	Jundell		Pettersson	Jundell	G. HOLMGREN		I. HOLMGREN	JACOBÆUS
	Santesson		Santesson	LENNMALM	Johansson		Jundell	Johansson
	Sjöquist		Sjöquist		Jundell		LENNMALM	<i>Müller</i>
	Åkerman				LENNMALM		Åkerman	PETTERSSON
					PETTERSSON			Santesson
					<i>Sundberg</i>			Sjöquist
								<i>Sundberg</i>

Källor: Holmgren 1959a; Holmgren 1959b; Lärarkollegiets protokoll, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

I tabellen jämförs Holmgrens personliga nätverk (som det identifierats i undersökningen) med tre omröstningar vid lärarkollegiet: om inriktningen på ett Nobelinstitut 1919 (där 'för' betyder ett institut i experimentell fysiologi och patologi, 'emot' betyder ett institut i rasbiologi), om undervisning i ortopedi vid Stockholms vanförestalt i februari 1920 och om inrättandet av ett Nobelinstitut i rasbiologi i oktober 1920 (för detaljer kring omröstningen, se s. 13–14 i denna uppsats).

Israel Holmgren deltog själv inte i omröstningen i oktober 1919. Hans vänner fördelade sig 4–1 i favör för ett Nobelinstitut i rasbiologi. Hans ovänner stödde förslaget om ett institut i experimentell fysiologi och patologi med 3–1.

I februariomröstningen 1920, då Holmgren inte heller var närvarande, var hans vänner samtliga på samma sida i omröstningen. Ovännerna fördelade sig däremot 3–1. I oktoberomröstningen fördelade sig vännerna 5–3 och ovännerna 1–4. En viss korrelation mellan vänskapsbanden och val av sida i omröstningar föreligger alltså. Däremot är det förstås omöjligt att säga huruvida detta berodde på att ledamöterna röstade som sina vänner, eller om det snarare var så att de umgicks med och tyckte om andra med liknande åsikter.

Ett exempel på det senare fallet är dock relationen Patrik Haglund–Israel Holmgren, som den beskrivs av den senare. Haglund och Holmgren förenades ju i sin ”antityska inställning”.¹⁰⁷ De tillträdde båda som professorer 1913 och var alltså jämgamla i kollegiet (även om Haglund, född 1870, var ett år äldre). Värt att påpeka är att både Haglund och Holmgren alltså röstade *för* ett Nobelinstitut i rasbiologi. Kopplingen

¹⁰⁷ Se ovan, Holmgren 1959a, s. 230.

mellan svensk och tysk rasbiologi är alltså inte helt självklar – den svenska rasbiologin hade stöd från andra håll än just tyskvännerna.

Holmgren pekade ut Müller, Forssner och Forssell som en konstellation i kollegiet. I de fyra omröstningar som granskats röstade de dock helt gemensamt endast i två. I de två andra skiljde de sig åt.¹⁰⁸

Några entydiga resultat är alltså omöjliga att slå fast enbart utifrån detta källmaterial. Tendenser till grupperingar finns, men de verkar inte stenhårda utan det är möjligt att rösta olika i olika frågor.

3.5 Lärarkollegiets röstsiffror: några kvantitativa analyser

Bedömdes frågan om ett rasbiologiskt institut som viktig? Det verkar så. År 1920 hölls nitton sammanträden i lärarkollegiet. Den genomsnittliga närvaron var 82 %. Endast vid två tillfällen var hela lärarkollegiet närvarande: 11 mars och 14 oktober. Frågan om ett rasbiologiskt institut verkar alltså ha tagits på allvar av lärarkollegiets ledamöter, vilka mangrant slöt upp när det var dags att lämna remiss till universitetskanslern.¹⁰⁹

Dessutom var det, som tidigare konstaterats, ytterst ovanligt att meningsskiljaktigheterna var så stora att kollegiet var tvungna att rösta för att avgöra sitt beslut. Hur enskilda ledamöter röstat anges endast två gånger (se tabell ovan, 1920a och 1920b): 26 februari och 14 oktober, varav det ena tillfället rörde Nobelinstitutet i rasbiologi. Även detta talar för att frågan var viktig. Detta tål att poängteras, eftersom tidigare forskning i flera fall lyfter fram vetenskapssamhällets enighet som en drivkraft bakom etablerandet av ett statligt rasbiologiskt institut.¹¹⁰

Röstade lärarkollegiets medlemmar helt sonika efter sin tjänstgöringstid? Nej: motståndarna till ett institut var utspridda över hela kollegiet från äldst till yngst. Förespråkarna för ett institut var (undantaget förslagsställaren själv, rektor Lennmalm) från ”mellanskiktet” med ledamöter som tillträtt under åren 1908–1914.

Ett tydligt resultat går dock att dra av denna enkla uppställning: de ledamöter som velade i frågan, och ändrade sin röst när Lennmalm föreslog ett institut utan Nobelmedel, hörde utan undantag till de yngre ledamöterna. Den genomsnittliga tjänstetiden var för jaröstarna ungefär tolv år, för nejröstarna ungefär elva år och för de velande ledamöterna ungefär fyra år.

¹⁰⁸ Se tabell 1 och 2 ovan; Holmgren 1959a, s. 217.

¹⁰⁹ Lärarkollegiets samtliga protokoll 1920, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

¹¹⁰ Se till exempel Broberg 1995, s. 11, och Lundmark 2007, s. 7.

Den kvantitativa analys som gjordes redan av de samtida debattörerna var att undersöka omröstningarna utifrån lärarkollegiets medlemmars ämnestillhörighet. Var det hela en strid mellan teoretiska och praktiska ämnen? Tidningen *Ny Tid* skrev i november 1919, efter att lärarkollegiet beslutat ställa sig bakom förslaget om ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi: ”Anmärkningsvärt är, att majoriteten utgjordes av de 6 närvarande representanterna för de teoretiska ämnena (fysiologi och patologi och närstående ämnen) men endast 3 av de närvarande 11 representanterna för de praktiska kliniska ämnena.”¹¹¹

Någon liknande uppdelning finns inte i pressrapporteringen från den andra omröstning vid lärarkollegiet året därpå.¹¹² Istället refereras protokollet från omröstningen utan kommentarer. Jag har därför gjort en egen sortering av ledamöterna (se tabell 3 nedan). I den första omröstningen i oktober 1919 stod alltså valet mellan ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi (”För 1919”) eller ett Nobelinstitut i rasbiologi och ärftlighetsforskning (”Emot 1919”). I februari 1920 röstades om undervisning i ortopedi. I oktober 1920 röstades först om förslag 1 (Nobelinstitut), därefter ställdes förslag 2 (institut utan Nobelmedel) mot förslag 3 (personlig professur).

Tabell 3. Praktiska och teoretiska ämnesföreträdare vid Karolinska institutet

Praktiska	Teoretiska	För 1919	Emot 1919	För feb 1920	Emot feb 1920	För 1920a	Emot 1920a	För 1920b	Emot 1920b
Ahlström	<i>Hedén</i>	Forssner	Dalén	Ahlström	Ekehorn	Almkvist	Ahlström	Ahlström	Ekehorn
Almkvist	<i>Henschen</i>	Forssell	Ekehorn	Almkvist	<i>Müller</i>	Dalén	Forssell	Almkvist	Forssell
Dalén	<i>E. Holmgren</i>	<i>Hedén</i>	Gadelius	Forssell	<i>Santesson</i>	Ekehorn	Forssner	Dalén	<i>Hedén</i>
Ekehorn	<i>Johansson</i>	Jacobaeus	Haglund	Forssner	<i>Sjöquist</i>	Gadelius	<i>Hedén</i>	Forssner	<i>Henschen</i>
Forssell	<i>Müller</i>	<i>Johansson</i>	G. Holmgren	Haglund	Åkerman	Haglund	<i>Henschen</i>	Gadelius	<i>E. Holmgren</i>
Forssner	<i>Pettersson</i>	<i>Müller</i>	I. Holmgren	<i>E. Holmgren</i>		G. Holmgren	<i>E. Holmgren</i>	Haglund	<i>Johansson</i>
Gadelius	<i>Santesson</i>	<i>Pettersson</i>	Jundell	G. Holmgren		I. Holmgren	Jacobaeus	G. Holmgren	<i>Müller</i>
Haglund	<i>Sjöquist</i>	<i>Santesson</i>	Lennmalm	<i>Johansson</i>		Jundell	<i>Johansson</i>	I. Holmgren	<i>Pettersson</i>
G. Holmgren	<i>Sundberg</i>	<i>Sjöquist</i>		Jundell		Lennmalm	<i>Müller</i>	Jacobaeus	<i>Santesson</i>
I. Holmgren				Lennmalm		Åkerman	<i>Pettersson</i>	Jundell	<i>Sjöquist</i>
Jacobaeus				<i>Pettersson</i>			<i>Santesson</i>	Lennmalm	<i>Sundberg</i>
Jundell				Sundberg			<i>Sjöquist</i>	Åkerman	
Lennmalm							<i>Sundberg</i>		
Åkerman									

Källor: Lärarkollegiets protokoll 1919-10-27 (citerat ur motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 23); Lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

Resultatet är tydligt: de teoretiska professorerna röstade konsekvent emot Lennmalms olika förslag om ett Nobelinstitut i rasbiologi. I en jämförelse med Israel Holmgrens personliga nätverk (se ovan) kan det dessutom hävdas att ämnestillhörighet i detta fall

¹¹¹ *Ny Tid*, 1919-11-25.

¹¹² *Nya Dagligt Allehanda*, *Stockholms Dagblad*, *Svenska Dagbladet* 1920-10-26.

betydde *mer* än personliga nätverk. I omröstningen om undervisning i ortopedi (se ovan) gjorde de teoretiska professorerna dock inte gemensam sak.

Även Lennmalm argumenterade utifrån denna linje när han i en skrivelse inför lärarkollegiets andra omröstning i oktober 1920 gick till angrepp mot Johansson. Redan år 1899, hävdade Lennmalm, hade Johansson försökt driva igenom att det framtida Nobelpriset i fysiologi eller medicin endast skulle utdelas för experimentell forskning.¹¹³ Bilden kompliceras dock av att just Johansson, som ledamot av Nobelkommittén för 1918, i kommittén röstade *för* förslaget om ett Nobelinstitut i rasbiologi.¹¹⁴ Detta förtjänar att undersökas närmare.

Denna undersökning stödjer alltså – trots vissa motsägelser i materialet – Luttenbergers tes om en schism i lärarkollegiet mellan just teoretiska/experimentella och praktiska/kliniska ämnen.¹¹⁵

113 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-14, bilaga G, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. 1.

114 Lärarkollegiets protokoll 1920-10-07, bilaga E, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA, s. [6].

115 Se ovan, s. 8; Luttenberger 1997, s. 7.

Sammanfattning och analys

Hur såg debattens aktörer på rasbiologin som vetenskap och på dess möjliga praktiska tillämpningar?

I granskningen av debatten om ett Nobelinstitut i rasbiologi framträder två olika grupperingar med olika syn på vad rasbiologin egentligen var. Den ena sidan företrädde av Herman Lundborg och hade brett stöd i dagspressen. De hävdade att rasbiologin inte bara var en ny gren av medicinen, utan något mer – en ”social-medicin” – eller i modern terminologi: en tvärvetenskap med både medicinska och samhällsvetenskapliga element.

På andra sidan stod Karolinska institutets lärarkollegium och några enstaka tidningsdebattörer, vilka hävdade att rasbiologin var medicinsk forskning, inget annat. Ett viktigt resultat i denna uppsats som inte lyfts fram i tidigare forskning är att *båda* sidor i lärarkollegiet – vare sig de var för eller emot ett Nobelinstitut i rasbiologi – såg rasbiologin som en gren av medicinen.

Ytterligare en viktig poäng är att Frithiof Lennmalm, Herman Nilsson-Ehle och Vilhelm Hultkrantz, samtliga blivande styrelsemedlemmar i det framtida rasbiologiska institutet, tydligt uttryckte sin skepsis till Lundborgs visioner om rasbiologins och rashygienens samhällsförändrande potential. Att flera styrelsemedlemmar kritiserat Lundborgs verklighetsbeskrivning i dagspress och promemorior bör ha spelat in i konflikterna vid institutet.¹¹⁶

Björn Furuhausen identifierar tre sätt att beskriva och särskilja begreppen rasbiologi och rashygien (se ovan, s. 6). Denna uppsats hittar i källmaterialet exempel dels på att ’rasbiologi’ används för att beskriva både för teori och praktik, dels på att ’rasbiologi’ är teorin och ’rashygien’ den praktiska tillämpningen. Vad som dock kan sägas är att ’rashygien’ (till skillnad från ’rasbiologi’) i samtliga undersökta fall syftade på praktisk tillämpning, vilket talar emot Hertha Hanssons tes att rasbiologi och rashygien betraktades som synonymer.

Dåtidens diskussion om rasbiologi och ärftlighet motsvaras till viss del idag av diskussionen kring modern genetik. Intressant i sammanhanget är att de religiösa motargumenten – människan bör inte ”leka gud” – var frånvarande åtminstone i det av mig undersökta källmaterialet.

¹¹⁶ För styrelsens sammansättning, se Broberg 1995, s. 11–12.

Hur såg debattens aktörer på den svenska rasbiologin i internationell jämförelse?

I debatten om ett Nobelinstitut i rasbiologi lyfte de flesta aktörerna fram internationella exempel på rasbiologisk forskning – Sverige riskerade att hamna på efterkälken. Detta talar till viss del emot den tidigare forskningens bild av Sverige som en pionjärstat för rasbiologer och rasbiologisk forskning. Det är tydligt att de svenska förespråkarna av ett rasbiologiskt institut framhävde internationella förebilder när de sökte stöd för sina planer. Flera debattörer lyfter dock fram Sveriges möjligheter att inta täten i den internationella rasbiologiska forskningen – kanske var det faktiskt så att deras drömmar besannades när Statens rasbiologiska institut öppnade 1922. Den svenska rasbiologins internationella ställning innan och efter inrättandet av det statliga rasbiologiska institutet förtjänar att granskas närmare.

Kan resultatet i omröstningarna vid Karolinska institutet förklaras på andra sätt?

När förslaget om ett Nobelinstitut i rasbiologi ställdes mot förslaget om ett institut i experimentell fysiologi och patologi var det tydligt att kollegiets ledamöter argumenterade utifrån sin egen ämnestillhörighet inom praktiska respektive teoretiska ämnen.

Diskussionerna om finansiering och om organisationsform gick i varandra, eftersom organisationsformen – institut eller personlig professur – var tydligt relaterade till storleken på den ekonomiska satsningen på rasbiologi. De aktörer som drev frågan om Nobelinstitut respektive statligt institut var samtliga ute efter att få loss så mycket pengar som möjligt. Taktiska avvägningar styrde vilken huvudman de ville ha för institutet.

Ytterligare en forskningspolitisk dimension framträder i frågan om organisationsform. Flera av lärarkollegiets ledamöter förespråkade en personlig professur med argumentet att vetenskapliga miljöer fungerar bättre om de utgörs både av forskare och grundstudenter. Undervisningen stimulerar forskarna och bidrar till att aktualisera ämnet – argument som återfinns även i dagens högskolepolitik.

Eftersom de personliga nätverken i lärarkollegiet endast kunnat undersökas utifrån en enda ledamots efterlämnade anteckningar är det svårt att dra några klara slutsatser om huruvida de personliga nätverken vid kollegiet påverkade omröstningarna. Tydligt är däremot att ledamöternas ämnestillhörighet spelade stor roll – samtliga teoretiska professorer röstade mot ett rasbiologiskt institut 1919 och ville i den andra

omröstningen 1920 inte inrätta något rasbiologiskt institut utan på sin höjd erbjuda Lundborg en personlig professur.

Uppsatsens syfte – varför föll rektor Lennmalms förslag?

Lärarkollegiets ledamöter var överens om rasbiologins vetenskapliga status – rasbiologin var en teoretisk, medicinsk vetenskap. Genom denna enighet hamnade kollegiet i konflikt med Herman Lundborg, som förespråkade en tvärvetenskaplig syn på rasbiologin.

Detta innebar två saker. Dels kunde förespråkarna för ett Nobelinstitut i rasbiologi inte räkna med Lundborgs helhjärtade stöd. Dels konkurrerade rasbiologin med övriga medicinska forskningsområden om de begränsade anslagsmedlen. Rasbiologin stöddes av ett flertal professorer i praktiska kliniska ämnen, medan de teoretiska professorerna föredrog att lägga pengarna på ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi.

Lennmalms förslag föll alltså på grund av dessa två anledningar: Lundborg var inte nöjd med lärarkollegiets bristande entusiasm inför rasbiologin och ville hellre ha ett institut i Uppsala, och en majoritet av kollegiet föredrog ett Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi framför ett i rasbiologi och ärftlighetslära.

En framåtblick – möjliga framtida undersökningar:

Flera av lärarkollegiets ledamöter har vid olika svenska arkiv efterlämnat brev, dagböcker och annat material. Det är endast av tidsskäl som dessa inte har undersökts i denna uppsats. Av störst intresse är förstås Lennmalms eget arkiv som finns på Uppsala universitet. Framför allt Lennmalms kontakter med Lundborg är av intresse. Försökte Lennmalm att inrätta ett Nobelinstitut i rasbiologi för att hjälpa Lundborg, eller var det för att själv kunna kontrollera inriktningen på den rasbiologiska forskningen? Lennmalms agerande i det statliga rasbiologiska institutets styrelse förtjänar också närmare granskning.

Lärarkollegiet lyckades först år 1937 inrätta ett Nobelinstitut, i biokemi.¹¹⁷ Vilka förutsättningar hade förändrats? Den process som inleddes med Müllers förslag i december 1917 vore intressant att följa till sitt slut. Delundersökningar – till exempel Luttenberger 1997 – finns redan, men ett helhetsgrepp saknas.

Flera av de historiska aktörerna hoppades eller rent av förväntade sig statligt stöd till ett Nobelinstitut, som kompensation för den skatt Nobelstiftelsen var tvungen att betala

¹¹⁷ Luttenberger 1997, s. 13.

på sina fonderade medel. Under min undersökningsperiod valde statsmakten att avslå alla krav på kompensation, och det var först 1946 som Nobelstiftelsen skattebefriades. Det vore intressant att undersöka debatten kring Nobelstiftelsens skattebetalningar fram till skattebeslutet 1946.

Av störst intresse är nog ändå en undersökning av rasbiologins internationella status vid tiden för denna undersökning: under och efter första världskriget. Forskning har på sistone pågått kring steriliseringspolitiken i de nordiska länderna.¹¹⁸ Även "förhistorien" torde vara intressant, inte minst om jämförelser kan göras med de länder som nämns av de samtida källorna: England, USA, Norge, Tyskland och Schweiz.

¹¹⁸ Se till exempel <http://www2.historia.su.se/swenaz/pages/tyden.htm>, hämtad 2009-04-30.

Referenser

Källor (otryckta källor)

Riksarkivet, Marieberg (RAM)

Patrik Haglunds arkiv (SE/RA/720710)

Gösta Forsell och Ester F Gottliebs arkiv (SE/RA/720388), vol. 29–30, 37, 43

Riksarkivet, Arninge (RAA)

Karolinska institutets arkiv (KIA):

Serie A I: Lärarkollegiets protokoll, vol. 23 (1920)

Källor (tryckta källor)

Baur, Erwin, ”Den moderna ärftlighetsforskningens betydelse för rashygien och befolkningspolitik.”, *Svenska läkartidningen* 1920

Holmgren, Israel, *Mitt liv. Band I* (Stockholm 1959)

Holmgren, Israel, *Mitt liv. Band II* (Stockholm 1959)

Lundborg, Herman, ”Ett svenskt rasbiologiskt institut. Orienterande översikt och kritisk granskning av föreliggande aktmaterial.”, *Svenska läkartidningen* 1921

Santesson, C. G., ”Ett ord om ett svenskt rasbiologiskt institut.”, *Svenska läkartidningen* 1921

Riksdagshandlingar

1920:44, Motion 7 i första kammaren

1921:12, Andra kammarens förhandlingar 42

Dagstidningar

Aftonbladet 1919

Dagens Nyheter 1918, 1919, 1920, 2002, 2009

Fäderneslandet 1919

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1919

Ny Tid 1919

Nya Dagligt Allehanda 1918, 1919, 1920

Socialdemokraten 1919

Stockholms Dagblad 1919, 1920

Stockholms Tidningen 1918, 1919

Svenska Dagbladet 1919, 1920

Litteratur

- Asklund, Karin, *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia 1910–1960. Del II. Porträtt och biografiska uppgifter* (Stockholm 1960)
- Broberg, Gunnar, ”Statens institut för rasbiologi – tillkomståren”, i *Kunskapens trädgårdar. Om institutioner och institutionaliseringar i vetenskapen och livet* (Stockholm 1988)
- Broberg, Gunnar och Tydén, Mattias, *Oönskade i folkhemmet. Rashygien och sterilisering i Sverige* (Stockholm 2005)
- Broberg, Gunnar, *Statlig rasforskning. En historik över Rasbiologiska institutet* (Lund 1995)
- Furuhagen, Björn, *Den svenska rasbiologins idéhistoriska rötter. En inventering av forskningen* (Stockholm 2007)
- Jacobsson, Benny, ”Nytt ljus över rasbiologin”, i *Uppsala Nya Tidning* 2007-06-24
- Johansson, Johan Erik [Jöns], *Minneslista för Nobelprisgruppen fysiologi och medicin* (Stockholm 1926).
- Liljestrand, Göran, *Karolinska mediko-kirurgiska institutets historia 1910–1960. Del I. Allmän översikt av institutets utveckling och verksamhet* (Stockholm 1960)
- Lundmark, Lennart, *Allt som kan mätas är inte vetenskap. En populärhistorisk skrift om Rasbiologiska institutet* (Stockholm 2007)
- Luttenberger, Franz, *Nobelpriset som vetenskaplig resurs. Diskussionen om ett medicinskt Nobelinstitut 1917–1922* (Uppsala 1997)
- Tydén, Mattias, ”Medicinska äktenskapshinder. Om rashygienens etablering i svensk politik under 1910-talet”, i *Staten som vän eller fiende? Individ och samhälle i svenskt 1900-tal* (Stockholm 2007)

Uppslagsverk

- Svenska män och kvinnor* (Stockholm 1942–1955)
- Svenskt biografiskt lexikon* (Stockholm 1918–)
- Nationalencyklopedin* i nätupplaga www.ne.se (2008, 2009)
- Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar* (Stockholm 1988–1992)

Bilaga A. Personregister

Följande är ett personregister de historiska aktörer som förekommer i uppsatsen: ledamöterna i Karolinska institutets lärarkollegium, tidningsdebattörerna och riksdagsledamöterna.

Eftersom lärarkollegiet bestod av professorerna vid Karolinska institutet innebär det att årtalet för utnämning till professor också innebär årtal för tillträde i lärarkollegiet. I uppsatsen hänvisas vissa professorer med tilltalsnamn. Dessa anges här inom klamrar.

Ledamöter i Karolinska institutets lärarkollegium:

Ahlström, Erik (1877–1942). Professor i obstetrik och gynekologi 1919–1942.¹¹⁹

Almkvist, Johan (1869–1945). Professor i syfilidologi 1913–1927, i dermatologi och syfidologi 1927–1934.¹²⁰

Dalén, Albin (1866–1940). Professor i oftalmiatrik 1906 i Lund, vid KI 1910–1931.¹²¹

Ekehorn, Gustaf (1857–1938). Professor i kirurgi 1909 i Uppsala, vid KI 1916–1922.¹²²

Forssner, Hjalmar (1873–1930). Professor i obstetrik och gynekologi 1917–1930. Rektor 1923–1927.¹²³

Forssell, Carl Gustaf [Gösta] (1876–1950). Professor i medicinsk radiologi 1917–1936, professor i röntgendiagnostik 1936–1941.¹²⁴

Gadelius, Bror (1862–1938). Professor i psykiatri 1908–1927.¹²⁵

Haglund, Patrik (1870–1937). Professor i ortopedi 1913–1945.¹²⁶

Hedrén, Gunnar (1865–1941). Professor i patol. anatomi 1910–1918, professor i rätts- o. statsmedicin 1918–1931. Rektor 1927–1931.¹²⁷

Henschen, Folke (1881–1977). Professor i patol. anatomi 1920–1946. Henschen var på sitt första sammanträde i lärarkollegiet 8 april 1920.¹²⁸

119 Asklund 1960, s. 10.

120 Asklund 1960, s.92; *Svenskt biografiskt lexikon*, band I, s. 441–444. Almkvist nämns dessutom i Broberg 1995, s. 43, 57.

121 Asklund 1960, s. 139; *Svenskt biografiskt lexikon*, band X, s. 34–36.

122 Asklund 1960, s. 35; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XII, s. 656–661.

123 Asklund 1960, s. 9; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XVI, s. 372–374.

124 Asklund 1960, s. 154; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XVI, s. 354–356.

125 Asklund 1960, s.101; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XVI, s. 704–706.

126 Asklund 1960, s. 149; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XVII, s. 741–742.

127 Asklund 1960, 77; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XVIII, s. 507–508.

128 Asklund 1960, s. 87; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XVIII, s. 665; Lärarkollegiets protokoll 1920-04-08, A I vol. 23 (1920), KIA, RAA.

Holmgren, Emil (1866-1922). Professor i histologi 1909-1922. Kusin till Gunnar Holmgren och Israel Holmgren, se nedan.¹²⁹

Holmgren, Gunnar (1875-1954). Professor i otologi, rinologi o. laryngologi 1912-1940. Rektor 1931-1940. Bror till Israel Holmgren.¹³⁰

Holmgren, Israel (1871-1961). Professor i medicin 1913-1936.¹³¹

Jacobaeus, Christian (1879-1937). Professor i medicin 1916-1937.¹³²

Johansson, Johan Erik [Jöns] (1862-1938). Professor i fysiologi 1901-1927.¹³³

Jundell, Isak (1867-1945). Professor i pediatrik 1914-1932.¹³⁴

Lenmalm, Frithiof (1858-1924). Professor i nervsjukdomar 1890-1923. Rektor 1919-1923.¹³⁵

Müller, Erik (1866-1923). Professor i anatomi 1899-1923.¹³⁶

Pettersson, Alfred (1867-1951). Professor i allm. hälsovårdslära 1919-1932.¹³⁷

Santesson, Carl Gustaf (1862-1939). Professor i farmakodynamik och farmakognosi 1908-1927.¹³⁸

Sjöquist, John (1863-1928). Professor i kemi och farmaci 1918-1928.¹³⁹

Sundberg, Carl (1859-1931). Professor i patol. anatomi 1900-1924.¹⁴⁰

Åkerman, Jules (1861-1951). Professor i kirurgi 1909-1927.¹⁴¹

Tidningsdebattörerna

Alfvén, Andrew (1870-1960). Läkare i Stockholm, engagerad i de bostadslösas situation och en grundare av *Svenska läkares nykterhetsförening*.¹⁴²

Bergfors, Georg (1882-1975). "Präst i Jukkasjärvi lappmarksförsamling och Vittangi kapellförsamling. [...] Utöver sin tjänst i svenska kyrkan, förestod han

129 Asklund 1960, s. 127; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XIX, s. 263-264.

130 Asklund 1960, s. 143; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XIX, s. 274-276.

131 Asklund 1960, s. 53; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XIX: 264-268. Israel Holmgren nämns i Broberg 1995, s. 46.

132 Asklund 1960, s. 54; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XX, s. 61-64.

133 Asklund 1960, s. 110; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XX, s. 321-323.

134 Asklund 1960, s. 79; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XX, s. 464-466.

135 Asklund 1960, s. 133; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XXII, s. 561-563. Lenmalm nämns i Broberg 1995, s. 10-11.

136 Asklund 1960, s. 6; *Svenskt biografiskt lexikon*, band XXVI, s. 111-114.

137 Asklund 1960, s. 122; *Svenskt biografiskt lexikon*, häfte 142, s. 238-242.

138 Asklund 1960, s. 31; *Svenskt biografiskt lexikon*, häfte 153, s. 433-439.

139 Asklund 1960, s. 20.

140 Asklund 1960, s. 87.

141 Asklund 1960, s. 35.

142 <http://www.lakartidningen.se/includes/o7printArticle.php?articleId=3469>, hämtad 2009-04-23.

under åren 1917–1919 utbildningen av nomadskollärare och arbetade själv som nomadskolinspektör.”¹⁴³ Bergfors var tidigare elev till Herman Lundborg och en flitig debattör i samefrågan. Han skrev flera böcker om samer, samiska skolor och gjorde radioprogram med titlar som ”En dag i en nomadskola”. En läsvärd artikel om Bergfors av historikern Anne-Li Lindgren finns i *Historisk tidskrift* 2002:1.¹⁴⁴

Dahlin, Carl Sigfrid (1873–?). Ansvarig utgivare för *Enköpings tidning* 1911–1913, för *Fäderneslandet* 1927 och 1933.¹⁴⁵

Heribert-Nilsson, Nils (1883–1955). ”ärftlighetsforskare, växtförädlare, professor i botanik, särskilt systematik, morfologi och växtgeografi, vid Lunds universitet 1934–48”.¹⁴⁶

Hultkrantz, Vilhelm (1862–1938). Professor i anatomi vid Uppsala universitet 1899–1927. ”H:s vetenskapliga arbeten omfattar [...] bl.a. studier över kranier från olika folkslag, en sammanställning av svenska värnpliktigas kroppslängd under åren 1840–1926 och skrifter i rasbiologi. H. var en av initiativtagarna till Statens institut för rasbiologi.”¹⁴⁷

Lund, David (1885–1924). Psykolog, direktör för uppfostringsanstalten Hall 1916–1921, docent i pedagogik vid Uppsala universitet 1918–1921. Från 1921 byrådirektör i Fångvårdsstyrelsen.¹⁴⁸

Lundborg, Herman (1868–1943). Docent i rasbiologi och medicinsk ärftlighetsforskning vid Uppsala universitet 1915–1921, därefter professor i rasbiologi och chef för rasbiologiska institutet 1922–1936.¹⁴⁹

Mjöen, Jon Alfred. ”chef för Winderens laboratorium invid Kristiania”.¹⁵⁰ Omnämns som ’rashygieniker’ i Petréns riksdagsmotion.¹⁵¹

Nilsson-Ehle, Herman (1873–1949). ”botanist, ärftlighetsforskare, professor i fysiologisk botanik vid Lunds universitet 1915–17, professor i ärftlighetslära (Sveriges första) 1917–38”. ”Som talesman för genetikens samhällsliga betydelse deltog

143 Uppgifterna från forskningsarkivet vid Umeå universitet.

<http://www.foark.umu.se/samlingar/hand74.htm>, hämtad 2009-04-23.

144 Lindgren, Anne-Li, ”Att utbilda barn till ett nationellt medborgarskap. Folkhemmet och föreställningar om ’vi’ och ’de andra’”, *Historisk tidskrift* 2002:1, s. 29–53. Om Bergfors s. 37–44.

145 <http://tidning.kb.se/nld/ny/default.asp?tidnId=&katId=1&PFD=&PTD=&titel=&fritext=Dahlin%2C+Carl+Sigfrid&fritext2=&sortering=titel&sok=S%F6k>, hämtad 2009-04-23.

146 *Nationalencyklopedin*, ”Nils Heribert Nilsson”. <http://www.ne.se/artikel/269840>, hämtad 2009-04-12.

147 *Nationalencyklopedin*, ”Vilhelm Hultkrantz”. <http://www.ne.se/artikel/206042>, hämtad 2009-04-12.

148 ”Lund, Johan David”, *Svenska män och kvinnor*, band 5, s. 85.

149 *Svenskt biografiskt lexikon*, band XXIV, s. 234–239.

150 *Nya Dagligt Allehanda*, 1919-12-06.

151 Motion 7 i första kammaren 1920, Riksdagens handlingar 1920:44, s. 6.

N. vid tillkomsten av bl.a. Statens institut för rasbiologi (Uppsala), Institutet för husdjursförädling (Viad), Föreningen för växtförädling av skogsträd (Ekebo) och Institutionen för fruktträsförädling (Balsgård). Politiskt stod N. nära den nationella rörelsen och hävdade under 1930- och 40-talen en tyskvänlig linje; han valdes 1939 till ordförande för Riksföreningen Sverige-Tyskland.”¹⁵²

Palmstierna, Ebba (1877–1966). Gift med Erik Palmstierna, riksdagsledamot i andra kammaren 1909–1920 och statsråd 1917–1920. Ebba Palmstierna intervjuades i Socialdemokraten som riksdagskandidat, men kom inte in i riksdagen.¹⁵³

Riksdagsledamöterna

Jönsson, Johan (1875–1938). Ledamot i andra kammaren för liberala samlingspartiet 1909–1923.¹⁵⁴

Lindström, Per Elof (1863–1924). Statsråd 1909–1911, huvudredaktör för Aftonbladet 1923–1924. Ledamot i andra kammaren för 1921.¹⁵⁵

Petrén, Daniel Alfred (1867–1964). Docent i psykiatri vid Karolinska institutet 1909–1918, professor i psykiatri vid Uppsala universitet 1929–1932. Överinspektör för sinnessjukvården 1909–1924. Ledamot i första kammaren för socialdemokraterna 1912–1935.¹⁵⁶

Röing, Erik Petter Waldemar (1866–1936). Ledamot i andra kammaren 1906–1928 för liberala samlingspartiet/liberala riksdagspartiet.¹⁵⁷

Waldén, Ola Hansson (1869–1944). Socialdemokrat. Ledamot i andra kammaren 1909–1917, i första kammaren 1917, åter i andra kammaren 1918–1924.¹⁵⁸

152 *Nationalencyklopedin*, ”Herman Nilsson-Ehle”. <http://www.ne.se/artikel/269886>, hämtad 2009-04-12.

153 *Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar*, band 5, s. 491. Erik Palmstierna finns i *Svenskt biografiskt lexikon*, band XXVIII, s. 699–707.

154 *Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar*, band 3, s. 225.

155 *Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar*, band 1, s. 249.

156 Asklund 1960, s. 103; *Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar*, band 5, s. 86; *Nationalencyklopedin*, ”Alfred Petrén”. <http://www.ne.se/artikel/282674>, hämtad 2009-05-02.

157 *Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar*, band 4, s. 144.

158 *Tvåkammarriksdagen 1867–1970. Ledamöter och valkretsar*, band 3, s. 286.

Bilaga B: Översiktlig kronologi

	KI, lärarkollegiet	KI, Nobelkommittén	Riksdagen	Pressdebatt
December 1917	17/12. Müller föreslår Nobelinstitut. Förslaget remitteras till Nobelkommittén			
Januari 1918			26/1. Motion om statsbidrag till Nobelinstitut (AK:177)	
Februari				
Mars				
April				
Maj				
Juni			5/6. Motionen avslås.	
Juli				
Augusti				
September				
Oktober				21/10. DN, ST
November				
December		21/12. Lennmalm föreslår institut i rasbiologi och ärftlighetsforskning		24/12. NDA
Januari 1919				25/1. Soc
Februari				1/2. Fä
Mars				
April	3/4. Forssell föreslår institut i experimentell fysiologi och patologi. Ärendet återremitteras till Nobelkommittén			1/4. SvD
Maj				
Juni				
Juli				
Augusti				
September	1/9. Nobelstiftelsens styrelse begär utredning om Nobelinstitut			
Oktober	27/10. Omröstning om inriktning på Nobelinstitut, 9-8	11/10. Nobelkommittén föreslår Nobelinstitut i experimentell fysiologi och patologi.		
November				15/11. Ab, GHSjT, SD, SvD. 17/11. Ab. 25/11. NT
December				2/12. ST. 3/12. DN. 6/12. NDA. 30/12. DN
Januari 1920			13/1. Motion FK:7/AK:26 om inrättandet av ett rasbiologiskt institut	17/1. SvD
Februari				
Mars				
April			28/4. Motionen bifalles i båda kamrar utan debatt	16/4. Läk
Maj				
Juni	27/6. Remiss från universitetskanslern		22/6. Kamrarna anholder hos Kungl. Maj:t om att utreda upprättandet av ett rasbiologiskt institut	
Juli				
Augusti				
September	2/9. Utredning utses: Lennmalm, Müller, Gadelius, Johansson			
Oktober	7/10. Frågan bordläggs. 14/10. Omröstning, 10-13, 12-11			26/10. DN, NDA, StD, SvD
November				
December				
Januari 1921				
Februari				
Mars				18/3. Läk
April				1/4. Läk
Maj			13/5. Proposition 114 om inrättandet av ett statligt rasbiologiskt institut godkänns i Riksdagens första och andra kammare.	

Förkortningar: Ab = *Aftonbladet*, Fä = *Fäderneslandet*, GHSjT = *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, Läk = *Läkartidningen*, NT = *Ny Tid*, NDA = *Nya Dagligt Allehanda*, Soc = *Socialdemokraten*, SD = *Stockholms Dagblad*, ST = *Stockholms Tidningen*, SvD = *Svenska Dagbladet*.

NOBEL MUSEUM OCCASIONAL PAPERS är en skriftserie för forskning som bedrivs vid eller har anknytning till Nobelmuseet i Stockholm.

NOBEL MUSEUM OCCASIONAL PAPERS presents research from the Nobel Museum in Stockholm, Sweden.

1. Margrit Wettstein, *Escape to life: Nelly Sachs' alienation and exile in 20th century Sweden* (2005).
2. Peter Zander, *"Til allmän bequämlighet": Om Stockholms börshus plats i det offentliga rummet under tre århundraden* (2005).
3. Gustav Källstrand, *Forskning och vetenskap: Aspekter på naturvetenskapen i offentligheten i samband med Nobelprisen i fysik och kemi 1903* (2007).
4. *Medicinhistoria idag: Perspektiv på det samtida svenska forskningsfältet* (2007).
5. Göran Nilzén, *Familjen Nobel: En svensk industridynasti. Översikt över arkivalier i Stockholm, Uppsala och Lund* (2007).
6. Gustav Källstrand, *En plats som orakel. Kring Nobelpristagaren Svante Arrhenius död och begravning* (2009).
7. Aron Ambrosiani, *Rektor Lennmalms förslag. Om 1918–1921 års diskussioner kring ett Nobelinstitut i rasbiologi vid Karolinska institutet* (2009).
8. Gustav Bohlin, *Svenska förhållanden kring accepterandet av DNA som bärare av genetisk information – eventuell förklaring till ett uteblivet Nobelpris* (2009).